

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών *Ελληνική Γλώσσα και
Λογοτεχνία*

Μεταπτυχιακή Διατριβή

Ανάλυση και σύγκριση των ευριπίδειων χαρακτήρων της Μήδειας και της Εκάβης (στα ομώνυμα δράματα) ως προς τη γυναικεία τους ταυτότητα και ειδικότερα το ζήτημα της μητρότητας.

Στέλλα Τεκέλα

Επιβλέπων Καθηγητής
Δρ. Άγις Μαρίνης

Ιανουάριος 2018

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών *Ελληνική*

Γλώσσα και Λογοτεχνία

Μεταπτυχιακή Διατριβή

Ανάλυση και σύγκριση των ευριπίδειων χαρακτήρων της Μήδειας και της Εκάβης (στα ομώνυμα δράματα) ως προς τη γυναικεία τους ταυτότητα και ειδικότερα το ζήτημα της μητρότητας.

Στέλλα Τεκέλα

**Επιβλέπων Καθηγητής
Δρ. Άγις Μαρίνης**

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στην Ελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία από τη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Ιανουάριος 2018

Περίληψη

Στην παρούσα διατριβή θα γίνει ανάλυση και σύγκριση των ευριπίδειων χαρακτήρων της Μήδειας και της Εκάβης (στα ομώνυμα δράματα) ως προς τη γυναικεία τους ταυτότητα και ειδικότερα το ζήτημα της μητρότητας. Σκοπός της διατριβής είναι να ξεσκεπάσει τα προσώπια των βάρβαρων αυτών γυναικών και να αποκωδικοποιήσει την πλαστή περσόνα που χρησιμοποιούν για να πετύχουν τους σκοπούς τους. Η μητρότητα επαναπροσδιορίζει τον ορισμό της εσωτερικής και εξωτερικής ελευθερίας η οποία με την σειρά της παίρνει διαφορετικές μορφές στους ψυχισμούς των γυναικών της αρχαίας και σημερινής εποχής. Αναθεωρώντας τις διαφορετικές θεωρίες επεξήγησης της παιδοκτονίας, αποδεικνύω ότι η Σιμόν ντε Μπובουάρ διείσδυσε βαθύτερα στην προσωπικότητα της ερωτευμένης γυναίκας, η οποία ως εγκλωβισμένο θηλυκό γίνεται πιο επαναστατική κι επιθετική. Επιπροσθέτως, οι Mackay και Allan επεξεργάζονται με διεισδυτικό τρόπο την ψυχολογία του παιδοκτόνου, προσθέτοντας ένα ακόμα λιθαράκι στη φιλοσοφία της γαλλίδας φεμινίστριας. Έτσι, η μελέτη αποτελεί ένα συγκερασμό ψυχαναλυτικής-ψυχολογικής προσέγγισης και φιλολογικής ανάλυσης. Ως τελικό συμπέρασμα, ανακαλύπτουμε πως οι τραγωδίες δεν αποδεικνύουν μονάχα την κοινωνική αδικία που υφίστανται οι γυναίκες καθημερινώς από το αρσενικό, αλλά κάτι βαθύτερο: η μητρότητα, ως βιολογική διαδικασία, δεν μπορεί να αποφευχθεί, έτσι η γυναίκα είναι καταδικασμένη να την υποστεί. Κάποιες γυναίκες λοιπόν, βλέπουν μέσα στα παιδιά τους την αδυναμία του θηλυκού, ενώ κάποιες άλλες προστατεύουν την ιδέα της μητρότητας ως αν να είναι η μοναδική τους ελπίδα για εσωτερική ελευθερία. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός πως οι δύο γυναίκες είναι μητέρες: τόσο όμοιες αλλά και τόσο εκ διαμέτρου αντίθετες. Έτσι, αναλύοντας ένα συνδυασμό διαφορετικών θεωριών της κλασσικής φιλολογίας και της ψυχολογίας, καταλήγουμε στο εξής συμπέρασμα: Η Εκάβη εκδικείται την παραβιαζόμενη μητρότητά της ενώ η Μήδεια δεν διστάζει να σκοτώσει τα ίδια της τα παιδιά για να εκδικηθεί τον προδότη του έρωτά της. Η μητρότητα λοιπόν, ως κορωνίδα των δύο έργων, προκαλεί την ακραία αντίδραση στις τραγωδίες, αποτελώντας κατ' αρχάς και εν τέλει, το βασικό κίνητρο για εκδίκηση.

Summary

In the present dissertation, an analysis and comparison of the Euripides characters of Medea and Hecuba (in the homonymous dramas) will be made, as regards their feminine identity and in particular the issue of maternity. The aim of the dissertation is to uncover the faces of these barbarous women and decode the fake characters they use to achieve their purposes. Maternity redefines the definition of internal and external freedom, which in turn, takes different forms in the psyche of women in the ancient and modern times. Reviewing the different theories of explanation of infanticide, I can prove that Simon de Beauvoir penetrated deeper in the personality of the loved woman who as a trapped female becomes more revolutionary and aggressive. Additionally, Macky and Allan are processing in a penetrating way the psychology of the person who commits infanticide, adding a further small step in the philosophy of the French feminist. Generally, this dissertation is a combination of modern psychoanalysis and philological analysis.

As a final conclusion, we find that tragedies do not only prove the social injustice suffered by women every day by the male, but even deeper: maternity, as a biological process, cannot be avoided, so the woman is «condemned» to suffer it. Some women, therefore, see within their children the weakness of the female, while others protect the idea of maternity as their unique hope for inner freedom. It is not a coincidence, that the two women are both mothers: so identical but also so diametrically opposing. Thus, by analyzing a combination of different theories of classical philology and psychology, we reach the following conclusion: Hecuba takes revenge on the innocent children for the violation of her maternity, while Medea does not hesitate to kill her own children in order to avenge the traitor of her love. Therefore, maternity, as the crown of the two dramas, causes the extreme reaction in the tragedies, being, at the beginning and ultimately, the main motive for revenge.

Ευχαριστίες

Η εκπόνηση της παρούσας μεταπτυχιακής διατριβής δεν θα ήταν δυνατή χωρίς τη συμβολή κάποιων ανθρώπων οι οποίοι στάθηκαν ένθερμοι αρωγοί αυτής της προσπάθειας.

Πρωτίστως, θα ήθελα να ευχαριστήσω από καρδιάς τον Δρ. Άγι Μαρίνη, επιβλέποντα καθηγητή της παρούσας μεταπτυχιακής διατριβής, για την πολύτιμη βοήθεια που μου προσέφερε και την καθοδήγησή του, η οποία αποτέλεσε σημαντικό παράγοντα για την πραγματοποίηση αυτής της μελέτης. Θα ήθελα να εκφράσω την εκτίμησή μου προς το πρόσωπό του , αναγνωρίζοντας πως η λαμπρή του καριέρα θα βρίσκεται διαρκώς σε άνθιση. Εύχομαι ειλικρινά να δοθεί η ευκαιρία να συνεχίσουμε την άψογη συνεργασία μας και στο μέλλον.

Θα ήθελα ακόμη να ευχαριστήσω τον κο Σεράνη και την κα Πετράκη για την τιμή που μου έκαναν να συμμετέχουν ως μέλη στην τριμελή μου επιτροπή.

Επίσης , θα ήθελα να εκφράσω ένα μεγάλο ευχαριστώ στον άνθρωπο που μόνο με το βλέμμα του μου έδινε δύναμη να προχωρήσω: την κόρη μου. Η ύπαρξή της και μόνο ήταν αρκετή για να με ενδυναμώσει και να με ωθήσει να κυνηγήσω τα όνειρά μου. Τέλος, ευχαριστώ τους γονείς μου , ιδιαίτερα τη μητέρα μου, που πιστεύει σε μένα και στο μέλλον μου.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	8
1 Μήδεια.....	9
1.1 Το ναρκισσιστικό πλήγμα και το «μητρικό πάθος».....	9-11
1.1.1 Η λειτουργία του επουσιώδους αντικειμένου διαμέσου του έρωτα και η ψευδαίσθηση της ελευθερίας του.....	11-13
1.2 Η Μήδεια ως το επουσιώδες Άλλο και η υπερβατικότητα που επιτυγχάνεται με την επιορκία.....	13-15
1.3 Η κατάσταση της εμμένειας και η ανδροπρεπής συμπεριφορά της Μήδειας.....	15-17
1.4 Η βαρβαρότητα της ζηλιάρας Μήδειας δεν αποτελεί φθηνό μελόδραμα.....	17-18
1.5 Η θέση της γυναίκας και ο γάμος.....	18-19
1.6 Βάρβαρη από καταγωγή, από έρωτα και από... μητρότητα!.....	19-21
1.7 Οι λόγοι για τους οποίους η Μήδεια σκοτώνει τα αρσενικά παιδιά της.....	21-28
2 Εκάβη.....	29
2.1 Ο νόμος των μητέρων στον «άτακτο» κόσμο και ο νόμος της μητέρας-Εκάβης....	29-32
2.1.1 Η αντιπαράθεση των δύο φύλων στην Εκάβη.....	32-33
2.2 Η θολή αγάπη της Εκάβης προς τα παιδιά της.....	33-35
2.3 Από την παθητικότητα στην ενεργοποίηση της εκδικητικότητας, από την απάθεια στο πάθος.....	36-37
2.4 Ο Θάνατος του Πολυδώρου και της Πολυξένης και το γυναικείο σύστημα αξιών.....	37-38
2.5 Βάρβαρες όχι από καταγωγή, αλλά από...μητρότητα!.....	38-40
3 Σημερινή Εκάβη και Μήδεια.....	41
3.1 Παραδοσιακός φεμινισμός κατά της μητρότητας (Μήδεια).....	41-43
3.1.1 Φεμινισμός που καταδικάζει την έκτρωση και προστατεύει τον θεσμό της μητρότητας (Εκάβη) και προφίλ μητέρων κατά τον ψυχαναλυτή Alain Braconnier.....	43-44
Επίλογος.....	45
Βιβλιογραφία.....	46-55

Εισαγωγή

Ο Nietzsche 1 στο έργο του «Η χαρούμενη επιστήμη» εμβαθύνει στον ευαίσθητο και εύθραυστο ψυχισμό της γυναίκας, αποκαλύπτοντας πως εκείνη «δίνεται ολοκληρωτικά ψυχή τε και σώματι στον έρωτα, χωρίς κανένα περιορισμό, χωρίς να λαμβάνει υπόψη της τίποτα.» Συγχρόνως, η Beauvoir 2 υποστηρίζει πως η γυναίκα, ως μονάδα της κοινωνίας, καθορίζεται και διαφοροποιείται σε σχέση με τον άνδρα, και όχι ο άνδρας σε σχέση με αυτήν. Είναι το επουσιώδες σε αντιπαράθεση με το ουσιώδες. Ο άντρας είναι το υποκείμενο, το απόλυτο ενώ η γυναίκα είναι το *άλλο*. Όποια θεωρία και να υιοθετήσουμε, τελικώς ένα είναι το ζητούμενο: η γυναίκα, εγκλωβισμένη στα του οίκου, δεν κατέχει ίσα δικαιώματα με τον άνδρα και γι' αυτό, περιθωριοποιημένη και παραμελημένη, δεν αργεί να εκραγεί και να επαναστατήσει εναντίον του αφέντη. Ακριβώς με τον ίδιο τρόπο η Μήδεια εξεγείρεται εναντίον του υποκειμένου, εκδικούμενη τα παιδιά του και ταυτόχρονα τα δικά της παιδιά. Αντιθέτως, η Εκάβη προστατεύει τα παιδιά της από το επικείμενο κακό κι όταν αυτά τελικώς δολοφονούνται, η υποδειγματική γυναίκα του οίκου αποκτά την ενέργεια που απαιτείται για να εκδικηθεί τον θάνατό τους. Τίθεται όμως το μεγάλο και καίριο ερώτημα: Ποιους σκοπούς εξυπηρετεί η παιδοκτονία; Πώς μία μητέρα μπορεί να σκοτώσει τα παιδιά της με πλήρη διαύγεια πνεύματος; Από την άλλη, πώς μπορούν να παραλληλιστούν οι πρωταγωνίστριές μας με σύγχρονες ηρωίδες κι αντιηρωίδες; Η γαλλίδα φεμινίστρια απαντά πως ο μύθος αφήνει να εννοηθεί ότι «η γυναίκα θα μπορούσε να αντλήσει τρομερή επιρροή από τα δεσμά που τη συνδέουν με το παιδί³.» Αυτά τα δεσμά ενώνουν αντικρουόμενες δυνάμεις, αγάπης και μίσους, συναισθήματα τα οποία συνυπάρχουν στον ψυχισμό της Μήδειας και της Εκάβης . Γιατί λοιπόν η Μήδεια σκοτώνει τα αρσενικά παιδιά της και πώς η Εκάβη προσπαθεί να προστατεύσει τα δικά της παιδιά; Πώς μπορεί ο προδομένος έρωτας να επιδράσει σε μια μητέρα η οποία αποτελεί πρωτίστως το *άλλο φύλο* και πώς η μητρότητα μπορεί να προσδιορίσει τις ανδρικές αξίες τιμής; Μέσα από αυτά, κι άλλα πολλά ποικιλόμορφα ερωτήματα, εντοπίζεται η χρησιμότητα της παρούσας έρευνας στον ευρύτερο επιστημονικό κλάδο: μέχρι τώρα έχει γίνει μια αδρομερής ανάλυση της μητρικής ιδιότητας των δύο πρωταγωνιστριών. Η μητρότητα, που αποτελεί την έναρξη της έριδας και στα δύο έργα έχει κατά κάποιο τρόπο παραγκωνιστεί, και γι' αυτό, η παρούσα μελέτη προσπαθεί να αποκωδικοποιήσει τον ψυχισμό των εκ διαμέτρου αντίθετων μητέρων. Ο σκοπός λοιπόν της μελέτης είναι να αποδείξει πως η παιδοκτονία δεν αποτελεί κραυγή ενός φεμινιστικού μανιφέστου, αλλά έκφραση της δοτικής ή εγωπαθούς μητρότητας. Συγχρόνως, διερωτόμαστε αν ο έρωτας αποτελεί προϊόν ενός φθηνού μελοδράματος ή παράθυρο ελευθερίας για μια γυναίκα. Ας ταξιδέψουμε λοιπόν στον κόσμο της μητρότητας διαμέσου δύο πολυσχιδών προσωπικοτήτων οι οποίες μπορούν να συσχετιστούν με συγκεκριμένα πρότυπα των σύγχρονων γυναικών.

1 Βλ. Nietzsche (2010) 90.

2 Βλ. Beauvoir (2008) 17.

3 Βλ. Beauvoir (2008) 17.

Κεφάλαιο 1

Μήδεια

Ο P. Pucci⁴, αναφέρει πως «με το να σκοτώσει η Μήδεια τα παιδιά της, ο Ευριπίδης παρουσιάζει την ηρωίδα του να αντιτίθεται συμβολικά στο ηθικό χρέος που η κοινωνία επιβάλλει στις γυναίκες». Ο Knox στον τόμο Easterling και Knox⁵ βαδίζουν στον ίδιο δρόμο υποστηρίζοντας πως ο Ευριπίδης στη Μήδεια επέλεξε να δώσει έμφαση στο πρόβλημα της κοινωνικής κατωτερότητας των γυναικών. Από την άλλη, η Kearns⁶ πολύ σωστά διαπιστώνει πως το θηλυκό που αισθάνεται αδικημένο και προσβεβλημένο αντιδρά με οργή και επιθετικότητα. Η τυραννία λοιπόν της οικογένειας που συμπεριφέρεται στις γυναίκες ως δούλους μπορεί να μετατρέψει τους αδικημένους σε άγρια θηρία, σε κτήνη. Έτσι, η μόνη λύση για τον καταπιεζόμενο δούλο είναι η μορφή της εκδίκησης. Βαδίζοντας περισσότερο στο δρόμο που χάραξε η Kearns, θα προσπαθήσουμε να αναλύσουμε την κακούργα Κολχίδα διαμέσου κάποιων ψυχολογικών και φιλολογικών θεωριών για να αποδείξουμε πως η παιδοκτονία είναι ένας συγκερασμός αιτιών που οδηγούν την δολοφόνο μητέρα στην αναίσχυνη πράξη.

1.1. Το ναρκισσιστικό πλήγμα και το «μητρικό πάθος».

Η εκδικητικότητα λοιπόν, στρέφεται γύρω από το αντικείμενο που λατρεύτηκε: τα παιδιά. Γιατί; Όλη εκείνη η αγάπη μετατρέπεται σε μίσος και καταστροφή · ο Freud επισημαίνει πως «το πεπρωμένο της ενόρμησης είναι να γυρεύει αενάως ένα αντικείμενο για να το αγαπήσει ή να το καταστρέψει»⁷. Έτσι, με λίγα λόγια τα παιδιά αποτελούν το αντικείμενο στο οποίο η Μήδεια προβάλλει την αγάπη αλλά και το μίσος της όταν το απαιτούν οι περιστάσεις. Το 1951 ο Δ. Κουρέτας⁸, καθηγητής νευρολογίας και ψυχιατρικής, μελέτησε τη «διαστροφική, ψυχρά υπολογιστική κακούργα Κολχίδα» υποστηρίζοντας ότι η εγκληματική της φύση αναζητούσε μια αφορμή -την ερωτική ζήλεια- για να εκφραστεί. Γι αυτόν η Μήδεια ήταν μια κλινική περίπτωση εγκληματικής προσωπικότητας. Ο Μπακιτζόγλου⁹ διεισδύει βαθύτερα

4 Βλ. Pucci (1980) 57.

5 Βλ. Easterling και Knox (2003) 438-439.

6 Οι απόψεις του Kearns αναφέρονται στον Μπακιρτζόγλου (2010) 9.

7 Βλ. Freud (2005) 63.

8 Οι απόψεις του καθηγητή Δ. Κουρέτα αναφέρονται στον Μπακιρτζόγλου (2010) 6.

9 Βλ. Μπακιρτζόγλου (2010) 7.

αποκαλύπτοντας πως η Μήδεια αντιπροσωπεύει τη θηλυκή ναρκισσιστική ευθραυστότητα, ιδιαίτερα της μελαγχολικής και περήφανης γυναίκας. Πρόκειται λοιπόν, για την ευαλωτότητα του θηλυκού στο ναρκισσιστικό πλήγμα. Η προδοσία του Ιάσονα της προκάλεσε ένα συναίσθημα ντροπής το οποίο επιπλήττει το Εγώ της, ενώ την ίδια στιγμή αισθάνεται τύψεις γιατί θεωρεί πως είναι απαξιωμένη, ανάξια και ανεπαρκής ως σύζυγος, επειδή ακριβώς δεν κατάφερε να κρατήσει τον Ιάσονα. Το αρχαϊκό Υπερεγώ, ο πρωτόγονος εαυτός της μέσα της τιμωρεί τον εκπολιτισμένο της δίδυμο που δεν κατάφερε να υπερβεί την προσωπική της ήττα. Αυτό οδηγεί μοιραία σε μια έκρηξη εχθρότητας εναντίον του εαυτού αλλά και εναντίον των άλλων, κατά προτίμηση των πιο προσφιλών της ατόμων.

Προσέτι, αποτελεί έκπληξη η διαπίστωση ότι το ασυνείδητο ενοχικό συναίσθημα -οι λεγόμενες τύψεις- έχουν τη δύναμη να μετατρέψουν ένα άτομο σε εγκληματία¹⁰. Δεν είναι η απώλεια του αγαπωμένου που τρέλανε την Μήδεια, αλλά η έκπτωτή της αυτοεκτίμηση που πληγώθηκε βαθύτατα. Κατά τον Freud το συναίσθημα μπορεί να μετατρέπεται στο αντίθετό του, έτσι ο έρωτας να μετατρέπεται σε οργή ενώ η ζωή που αναδύεται μέσα από τον έρωτα να έχει ως αλληλένδετο δίδυμο τον ίδιο τον θάνατο. Διατύπωνε λοιπόν μια δυσιστική θεωρία κατά την οποία η ψυχή μας επενδύει ταυτόχρονα στην αγάπη και στο μίσος, στην τρυφερότητα και στην βία ενώ τα αντιθετικά αυτά συναισθήματα εσωκλείνονται στο ίδιο αγαπώμενο πρόσωπο. Έτσι ακόμα και στην τρυφερή αγάπη του παιδιού μας υποβόσκει η επιθυμία του θανάτου τους, αφού οι σχέσεις αγάπης ενέχουν και ένα αίσθημα εχθρότητας προς τον άλλον. Καθώς όμως το ναρκισσιστικό πλήγμα φθάνει σε οριακά σημεία, ο πρωτόγονος άνθρωπος που κρύβουμε μέσα μας σκοτώνει τον πολιτισμένο εαυτό για να έρθει στην επιφάνεια η αγριότητα.

Μία άλλη θεωρία, το «μητρικό πάθος» της Kristeva, έρχεται να προσθέσει ένα ακόμη λιθαράκι στην προαναφερθείσα ανάλυση: το αντίθετο συναίσθημα προέρχεται από το λεγόμενο μητρικό πάθος το οποίο κατακλύζει τις ζωές των μητέρων¹¹. Συγκεκριμένα επεξηγεί πως το μητρικό πάθος είναι «ένα μείγμα αγάπης και μίσους, προσκόλλησης και επιθετικότητας, που πρέπει να μεταλλαχτεί από παρόρμηση και πάθος σε αποστασιοποίηση και παραδοχή ότι το παιδί είναι μια ξεχωριστή οντότητα». Η Μήδεια λοιπόν δεν αποχαιρετά την Αλεξάνδρεια που χάνεται, είναι νηπενθής και αρνείται το γεγονός πως έχασε τον άντρα της, γι'αυτό και παλινδρομεί ενώ συγχρόνως τρελαίνεται με ετεροκαταστροφική ωμότητα. Αυτή η ετεροκαταστροφική ωμότητα προέρχεται από την «ενεργοποίηση του αρχαϊκού φθόνου του βρέφους προς τον κακό μαστό»¹². Σκοτώνοντας τα παιδιά της- δηλαδή τις ναρκισσιστικές προεκτάσεις της- σκοτώνει τον ίδιο της τον εαυτό, αλλά και τον ίδιο τον

10 Βλ. Freud (2008) 87.

11 Οι απόψεις της φεμινίστριας Julia Kristeva αναφέρονται στο άρθρο της δημοσιογράφου Γιούλια Ράπτη (2010) 1.

12 Βλ. Klein (1975) 93.

Ιάσωνα. Πρόκειται λοιπόν για έναν αυτοκτόνο φόνο. Έτσι, η Κολχίδα μετατρέπεται σε ερωμένη του Πένθους η οποία «ηδονίζεται από ένα βαθύ έρωτα του πένθους».13

Οι Mackay και Allan¹⁴ παρεισδύουν με εμβρίθεια στον ψυχικό κόσμο της ηρώιδας, επεξηγώντας με ιατρικούς όρους την «τρέλα» της Μήδειας :τα τυπικά συμπτώματα της ψυχικής διαταραχής που εκδηλώνονται από ψυχοπαθείς μητέρες που σκοτώνουν μεγάλα παιδιά κατά την περίοδο που οδηγεί στην πράξη, περιλαμβάνουν μεγάλη κατάθλιψη, ψυχωτική ασθένεια, έντονη ψυχοκοινωνική δυσφορία, «αποδιοργανωμένη σκέψη και ασταθή πνευματικό κόσμο και αυτοκτονικό ιδεασμό». Είναι ενδιαφέρον ότι οι μητέρες που έχουν διαγνωστεί με ψυχωτική ασθένεια είναι επίσης πιο πιθανό να διαπράξουν ένα πιο αρρενωπό έγκλημα, δηλαδή με όπλο ή μαχαίρι, με έντονα βίαιο τρόπο. Οι γυναίκες με κατάθλιψη, σύμφωνα με τους μελετητές , ανέφεραν ότι σκέφτονται τον θάνατο των παιδιών τους μερικές εβδομάδες πριν διαπράξουν το έγκλημα. Έτσι, αν και αρκετοί μελετητές υποστηρίζουν ότι η ψυχική ασθένεια είναι ένας παράγοντας που συμβάλλει στην πράξη της παιδοκτονίας, η φαινομενική τρέλα της Μήδειας είναι συμβατή με τη διάγνωση: περιλαμβάνει δύο αγόρια που έχουν περάσει από την βρεφική τους ηλικία ενώ χρησιμοποιείται ένα σπαθί για να κοπεί ο λαιμός τους την ώρα που εκείνα προσπαθούν να την απομακρύνουν από κοντά τους.

1.1.1 Η λειτουργία του επουσιώδους αντικειμένου διαμέσου του έρωτα και η ψευδαίσθηση της ελευθερίας του.

Η γυναίκα όντας εγκλωβισμένη στη σφαίρα του αρσενικού από την ημέρα της γέννησής της και παραδομένη στο κυρίαρχο ον, επιθυμεί να ενωθεί μαζί του με τα δεσμά του λυτρωτικού έρωτα για να μπορεί να υπερβεί τον εαυτό της. Ο άνδρας ως ανώτερο ανθρώπινο ον ανυψώνει την ίδια, μέσα από την συγχώνευση δυνάμεων όπου το επικρατές υποκείμενο , ως το ουσιώδες κι απόλυτο, δεν αφήνει στη γυναίκα άλλη διέξοδο από το να δοθεί ολοκληρωτικά σε αυτό. Η Μήδεια έχει κουραστεί να εξαρτιέται από τους γονείς, σύζυγο και κάθε ειδών προστάτες, γι'αυτό προτιμά να υποκλίνεται με δουλοπρέπεια σε ένα μονάχα θεό: τον έρωτα .Αυτή η δήθεν έκφραση της ελευθερίας δεν αποτελεί όμως τίποτα άλλο από την απύθμενη προσκόλλησή της στην δουλεία της εξάρτησης. Αυτή, ως επουσιώδες αντικείμενο του έρωτα έχει λατρέψει τον Ιάσωνα μέσα από το σώμα της, τις πράξεις της, τα συναισθήματά της. Έχει σκοτώσει τον αδερφό της για χάρη του, έχει προδώσει την πατρίδα της και τον πατέρα της και εν τέλει έχει φθάσει μέχρι και στην παιδοκτονία. Έτσι, εκθειάζοντας τον αγαπημένο της στον υπέρτατο βαθμό, εκμηδενίζει συγχρόνως την δική της αξία. Ο έρωτας για την Μήδεια έχει μετατραπεί σε θρησκεία, μία θρησκεία όμως που ξεπερνά ακόμα και τα όρια της θρησκοληψίας. Αυτή η γυναίκα, όπως και κάθε γυναίκα της εποχής της δεν μπορούσε να έχει άλλο σκοπό, δεν ήταν σε θέση να δημιουργήσει κάτι αξιόλογο πέρα από την εμμονή για τον έρωτα. Όπως η Κατερίνα

13 Βλ. Χειμωνάς (1990) 12.

14 Βλ. Mackay και Allan (2014) 72.

Αγγελάκη-Ρουκ¹⁵ αναφέρει, «η σκλάβα γυναίκα έχει ως μόνο παράθυρο-αδιέξοδο τον έρωτα και τον γάμο».

Η πρωταγωνίστριά μας είχε μονάχα ένα όνειρο: να υπάρξει κυριαρχικά μέσα στον έρωτα, αφού πρώτα παραιτηθεί από τον εαυτό της. Αυτός ο εκμηδενισμός της προσωπικότητας της ερωτευμένης μπορεί διαδοχικά να οδηγήσει στο επίπεδο του μαζοχισμού. Μετατρέπεται σε αντικείμενο του Ιάσονα μέσα από τον υπέρμετρο έρωτά της που υπερχειλίζει από αφοσίωση κι αυταπάρνηση, γοητεύοντας το είναι της μέσα από το αντικατοπτρισμό της ύπαρξής της ως αντικειμένου. Η ερωτευμένη γυναίκα δεν είναι μόνο μια αποξενωμένη στο εγώ της ναρκισσευόμενη, αλλά αισθάνεται την αδήριτη ανάγκη να ξεπεράσει τα όρια · χάρη στη μεσολάβηση κάποιου άλλου σωτήρα , ο οποίος έχει πρόσβαση στην απεριόριστη πραγματικότητα , γίνεται και η ίδια απεριόριστη¹⁶. Η Μήδεια λοιπόν, προσφέρει τις υπηρεσίες της στον Ιάσονα, νιώθοντας με αυτόν τον τρόπο απαραίτητη σε εκείνον. Ενσωματώνεται στο είναι του- ή τουλάχιστον μετέχει αυτής της ψευδαίσθησης- κλέβει τη λάμψη του και στο τέλος δικαιώνονται οι θυσίες της και η αυταπάρνησή της. Ικανοποιεί τις ορέξεις και τις απαιτήσεις του Ιάσονα, ικανοποιώντας συγχρόνως το επουσιώδες αντικείμενο που η ίδια δημιούργησε για χάρη του. Στον έρωτα της έψαχνε την προσωπικότητά της, την επιβεβαίωση του εαυτού της, την επικύρωση και επισημοποίηση του παρελθόντος της αλλά και την ασφάλεια του μέλλοντός της. Η Μήδεια, «απαλλάσσεται από την υπερβατικότητά της ,την υπάγει στην υπερβατικότητα του άλλου ουσιώδους»¹⁷ στον οποίο βέβαια παραδίνεται ως σκλάβα. Μέσα στον έρωτά του όμως ξεκινά η φθορά της προσωπικότητάς της, ανακαλύπτοντας και χάνοντας συγχρόνως τον εαυτό της. Στο τέλος διαπιστώνει πως έχει εξαφανιστεί μέσα στον άλλο. Όλη η ζωή της, η πραγματικότητά της, βρίσκεται στον άλλον. Αυτή η γυναίκα λοιπόν που υιοθέτησε τους φίλους του, τους εχθρούς του-ακόμα κι αν αυτοί ήταν οι ίδιοι της οι *φίλοι* –τις σκέψεις του, έχει ποδοπατηθεί ανελέητα.

Σε αυτό το σημείο λοιπόν, θα ήταν εύστοχο να κάνουμε ένα παραλληλισμό: όπως η ερωμένη γίνεται ξανά παιδί μπροστά στον εραστή - ένα παιδί όμως που αισθάνεται ενοχές για τις «αποτρόπαιες» πράξεις του μπροστά στα κριτικά μάτια των γονέων- έτσι και η Μήδεια δίνεται ολοκληρωτικά κι αγνά στον έρωτα, χωρίς ωστόσο να μπορεί να αποφύγει την αίσθηση των τύψεων που μια γυναίκα κουβαλά όταν απολαμβάνει τον έρωτά της . Η κάθε γυναίκα, αποδεχόμενη τον εαυτό της ως το επουσιώδες , οδηγείται στην ολοκληρωτική εξάρτηση μετατρέποντας τον εαυτό της σε κτήμα του ανδρός, ένα ηδονικό κτήμα που προκαλεί αυτόματα ντροπή στην ίδια. Όσο είναι ερωτευμένη, δεν εναντιώνεται στον εραστή της αλλά τα βάζει με τον εαυτό της όταν αυτός την προδίδει. Συγχρόνως όμως αισθάνεται απογοητευμένη, θυμωμένη επειδή ακριβώς αντιλαμβάνεται πως ο Ιάσοντας είναι όντως κατώτερος του εαυτού του , είναι ανίκανος να εκπληρώσει την ιδανική εικόνα που του προσκόμισε η

15 Βλ. Εκπομπή Εξ' ιστορώ με θέμα «Οι γυναίκες στην αρχαία Ελλάδα» .

16 Βλ. Beauvoir (2008) 893.

17 Βλ. Beauvoir (2008) 800.

ίδια στο παρελθόν: την εικόνα του τέλειου εραστή. Όταν δεν του είναι αρκετή, όταν δεν την αγαπάει όσο θα ήθελε εκείνη, ο ναρκισσισμός της μετατρέπεται σε αηδία και μίσος προς τον ίδιο της τον εαυτό. Ταπεινώνει λοιπόν το εγώ της και αυτοτιμωρείται οδηγώντας τον εαυτό της σε μαζοχιστικές τάσεις. Προσπαθεί να βλάψει το εγώ της, εκείνο το εγώ που δεν κατάφερε να ικανοποιήσει τον εραστή. Η Μήδεια όμως, αυτοκαταστρέφεται με ένα διαφορετικό τρόπο: σκοτώνει τα παιδιά της, την ναρκισσιστική προέκταση του εαυτού της.

Η Beauvoir¹⁸ πολύ εύστοχα παρατηρεί πως «ο έρωτας στη γυναίκα είναι η υπέρτατη απόπειρα για να ξεπεράσει με το να την αποδεχθεί πλήρως, την εξάρτηση στην οποία είναι καταδικασμένη, αλλά ακόμα και η εκούσια εξάρτηση δεν θα μπορούσε να βιωθεί παρά μόνο μέσα στον φόβο και την δουλοπρέπεια». Το συμπέρασμα λοιπόν αυτής της σπουδαίας φεμινίστριας είναι το εξής: «τη μέρα που η γυναίκα θα μπορέσει να ερωτευτεί με τη δύναμή της και όχι με την αδυναμία της, όχι για να ξεφύγει από τον εαυτό της αλλά για να βρει τον εαυτό της, όχι για να παραιτηθεί αλλά για να επιβεβαιωθεί, μόνο τότε ο έρωτας θα γίνει γι'αυτήν όπως και για τον άνδρα, πηγή ζωής και όχι θανάσιμος κίνδυνος.¹⁹» Κι είναι απορίας άξιο, αν όντως η Μήδεια ερωτεύθηκε τον Ιάσονα με την δύναμή της εφόσον αναχαιτίστηκε κάθε δρόμος προς την ανεύρεση του εαυτού της. Ο έρωτας που έχει ως βάση του την αδυναμία της γυναίκας δεν μπορεί παρά κι ο ίδιος να είναι αδύναμος.

1.2 Η Μήδεια ως το επουσιώδες Άλλο και η υπερβατικότητα που επιτυγχάνεται με την επιορκία.

Στη γυναίκα δόθηκαν οι προστάτες –ο πατέρας, ο σύζυγος, ο γιος- οι οποίοι τις απαγόρευαν να εργάζεται, να συμμετέχει στα της πόλεως ενώ της επέβαλαν τον αιώνιο της αποκλεισμό στον γυναικωνίτη. Οι υποχρεώσεις της βούλιαζαν στη μονοτονία της εμμένειας: νοικοκυριό, μητρότητα και σιωπή. Το αρσενικό της χάρισε ως αντάλλαγμα της ελευθερίας της, τα προτερήματα της θηλυκότητάς της. Από την παιδική της ηλικία η γυναίκα εξυμνεί τον γάμο και τις υψηλές αξίες του, της αφοσίωσης, της αυτοθυσίας ενώ υπακούει στο συνεχές κοινωνικό σάλπισμα για την αιώνια μητρότητα. Εκείνη ακολουθεί τον εύκολο δρόμο, αυτό που της επέβαλε το αρσενικό. Έτσι, δεν μπορεί να αναλάβει η ίδια την ευθύνη του εαυτού της και βασίζεται ολοκληρωτικά στην προστασία που της προσφέρει το αρσενικό. Έτσι, έχει την ψευδαίσθηση πως θα αυτοπραγματωθεί χωρίς ακριβώς να κάνει τίποτα για τον εαυτό της, παρά μόνο να προσκολλάται σαν βδέλλα στο αρσενικό.

Μπορεί λοιπόν, ο όρκος που δόθηκε ανάμεσα στη Μήδεια και στον Ιάσονα να προοριζόταν για δύο ισότιμους συντρόφους αλλά στην πραγματικότητα η συναλλαγή

¹⁸ Βλ. Beauvoir (2008) 333.

¹⁹ Βλ. Beauvoir (2008) 334.

αυτή πραγματοποιείται ανάμεσα σε δύο μή ισάξια υποκείμενα. Αν και ο Ιάσωνας δίδει την δεξιά του χείρα για να ορκιστεί αφοσίωση, εντούτοις δεν μπορεί παρά να αισθάνεται ανώτερος από την σύντροφό του την οποία δεν αργεί να εγκαταλείψει. Ο όρκος λοιπόν ήταν ιερός μονάχα για την ίδια την Μήδεια. Αυτός ο όρκος μεταμφιέζει την Μήδεια σε πραγματική γυναίκα με αντρική περιβολή η οποία αισθάνεται ξένη στη θηλυκή σάρκα που της επέβαλε η φύση να κουβαλά²⁰. Η επιορκία προκαλεί την αλλαγή στη συμπεριφορά της με την οποία ανδροποιείται και απενεχοποιείται, διεκδικώντας τα κυριαρχικά της δικαιώματα. Η Μήδεια αμφισβητεί την ανδρική κυριαρχία: ως υποκείμενο δεν μπορεί να συμπεριφέρεται ως επουσιώδες όπως την ανάγκασαν να κάνει. Ο Ιάσωνας μπορεί να συμπεριφέρεται ως ένα υποκείμενο αλλά αυτό δεν σταματά την Μήδεια από το να αναπροσδιοριστεί ως το ένα και όχι ως το Άλλο. Δεν συμμορφώνεται με την ανοίκεια άποψη του κατεστημένου και γι' αυτό μπορεί και μετατρέπεται σε υποκείμενο, ως ένα. Δεν υποτάσσεται στο ουσιώδες, αρνείται να παίζει το ρόλο του επουσιώδους και γι' αυτό προσπαθώντας να εκδικηθεί τον Ιάσωνα σκοτώνει ακόμα και τα ίδια της τα παιδιά.

Θα λέγαμε λοιπόν πως η σχέση του Ιάσωνα με την Μήδεια μοιάζει με τη σχέση αφέντη και δούλου παρόλο που πολλοί μελετητές υποστηρίζουν πως ο όρκος μεταξύ τους, τους κατέστησε ισότιμους συντρόφους και φίλους. Στην ουσία, πέρα από τους επιδερμικούς όρκους και τις υποσχέσεις, ο δούλος-Μήδεια, εξαιτίας της εξάρτησης, συνειδητοποιεί την ανάγκη του για τον αφέντη. Η οικονομική ανάγκη εγκλωβίζει τον δούλο στα δεσμά του αφέντη όπως και η βιολογική ανάγκη για αναπαραγωγή που ουσιαστικά είχε ως αποτέλεσμα την κοινωνική χειραγώγηση της γυναίκας. Ο καταπιεζόμενος λοιπόν βρίσκεται σε δυσμενή θέση σε σχέση με τον καταπιεστή ο οποίος ως ουσιώδες μπορεί να βρίσκεται σε ανεξάρτηση από τον δούλο. Η Μήδεια ως ερωτευμένη αποδέχεται να παίζει τον ρόλο του δούλου, αλλά όταν πλέον συνειδητοποιεί πως προδίδεται από αυτόν που θυσίασε τα πάντα για να είναι στο πλάι του, τότε σπάει τα δεσμά με τον αφέντη και δεν αποδέχεται την επωνυμία του Άλλου. Αφού παύει να συνεργάζεται με τον άνδρα, τότε παραιτείται κι από τα προνόμια που προσφέρει η συνεργασία με αυτόν. Ο άνδρας ως κυρίαρχος θα την προστατεύσει υλικά ωσάν να είναι μια υποτελής δούλα που εξαρτάται από το αρσενικό για να δικαιώσει την ύπαρξή της. Η επιθυμητή ελευθερία δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς καμία αρωγή. Έτσι η Μήδεια επιστρατεύει την δολιότητά της για να εξασφαλίσει την προστασία του Αιγέα χωρίς να χρειάζεται να αναλάβει το οικονομικό ρίσκο ούτε να υποκύψει στον πειρασμό να συμπεριφερθεί στον εαυτό της ως πράγμα. Είναι λογικό να πούμε πως ως αντικείμενο του αφέντη, η ζωή της θα ήταν πολύ πιο εύκολη· δεν θα χρειαζόταν να επιβεβαιωθεί ως υποκείμενο και να αναζητήσει την προσωπική της ελευθερία. Όμως η πρωταγωνίστριά μας δεν διαλέγει τον εύκολο δρόμο: αρνείται να μετατραπεί σε παθητικό άτομο το οποίο θα υπακούει ηθελημένα σε ξένες ιδέες κι απόψεις, αρνείται να αποκοπεί από τον υπερβατικόότητά της. Παρόλ' αυτά, η ψυχική ένταση και η απογοήτευση είναι το αποτέλεσμα που επωμίζεται η Μήδεια σπάζοντας τα δεσμά με το κατεστημένο και κτίζοντας την προσωπική της υπερβατικότητα.

²⁰ Για την ανδροπρεπή συμπεριφορά της Μήδειας θα μιλήσουμε πιο κάτω.

1.3 Η κατάσταση της εμμένειας και η ανδροπρεπής συμπεριφορά της Μήδειας.

Η Μήδεια μπορεί να κατανοηθεί στην ουσιώδη ερώτηση που θέτει η Beauvoir²¹ στο βιβλίο της «Δεύτερο φύλο» : Πώς να ξαναβρεί –η γυναίκα- την ανεξαρτησία στα σπλάχνα της εξάρτησης; Ο Ιάσοντας όπως και ο κάθε άνδρας της εποχής, καθήλωνε την γυναίκα . Η Μήδεια επιθυμεί να συμπεριφέρεται ως ουσιώδες υποκείμενο, ισάξιο του συντρόφου της, όμως οι αξιώσεις της κοινωνίας και των ιδεών της εποχής την περιορίζουν στο επουσιώδες αντικείμενο. Επιδιώκει την ελευθερία της όμως οι άνδρες την αναγκάζουν να αποδεχθεί την θέση του Άλλου. Έτσι, θα λέγαμε πως η Μήδεια αισθάνεται σαν ένας ακρωτηριασμένος άνδρας. Το σύμπλεγμα κατωτερότητας που αισθάνεται αναγκαστικά την οδηγεί στην άρνηση της θηλυκότητάς της. Ως γυναίκα επιθυμεί την εξουσία των ανδρών και για να αποδείξει πως αξίζει τα προνόμιά τους γίνεται βίαιη όπως αυτούς. Σκοτώνει τα παιδιά της και μάλιστα με τον πιο ειδικό τρόπο: τα μαχαιρώνει. Αυτή η αντίδραση είναι μια ανδρική διαμαρτυρία , το είναι της προσπαθεί να ανδροποιηθεί χρησιμοποιώντας όμως τη δολιότητα που υποτίθεται πως αποτελεί θηλυκό στοιχείο- ακόμα και ο Knox²² θεωρεί πως η δολιότητα αποτελεί γυναικείο χαρακτηριστικό.

Το αρσενικό και το θηλυκό αναμειγνύονται μέσα της κηρύσσοντας πόλεμο ενάντια στο αρσενικό, ξαναβρίσκοντας μέσα από την μητρότητα την δύναμη της αρσενικής της πλευράς. Η Μήδεια αλλά και η καταπιεσμένη γυναίκα στο σύνολό της συγκρούεται μεταξύ των αντρικών και θηλυκών της τάσεων. Έτσι δεν είναι αρκετό να πούμε πως η Μήδεια είναι το θηλυκό γιατί συνειδητοποιεί την θηλυκότητά της μέσα από το περιβάλλον στο οποίο ζει. Αυτό το δίλλημα είναι μια αυταπάτη: ως γυναίκα η Μήδεια δεν μπορεί να παριστάνει τον άνδρα, όμως από την άλλη το να παριστάνει την γυναίκα είναι επίσης αδιανόητο γιατί αυτό σημαίνει πως αποδέχεται τον ρόλο του αντικειμένου, του Άλλου. Το πραγματικό πρόβλημα της Μήδειας είναι να προσδιορίσει την ταυτότητα της και να υπερβεί αυτή την ταυτότητα χωρίς να αποποιείται των ευθυνών της. Έτσι η συμπεριφορά της κινείται μεταξύ της αντρικής και γυναικείας συμπεριφοράς γιατί και οι δύο περιπτώσεις της προσφέρουν συγκεκριμένες δυνατότητες . Τελικώς, η Μήδεια δεν είναι ούτε γυναίκα ούτε άνδρας, είναι ένα μείγμα των δύο, είναι η επιλογή της αντρικής ή θηλυκής συμπεριφοράς όταν το απαιτούν οι περιστάσεις. Συμφωνούμε λοιπόν με τον Καραντζά²³ ο οποίος υποστηρίζει πως «το τι είναι αντρικό και τι γυναικείο στη Μήδεια είναι πολύ σχετικό. Ορισμένες στιγμές η Μήδεια λειτουργεί πιο αυταρχικά και απόλυτα από οποιοδήποτε αρσενικό». Ο Mastronarde ²⁴ προσθέτει πως η Μήδεια υιοθετεί ανδρικές αξίες όπως είναι η τιμή, το θάρρος και προβάλλει τον ανδρικό κώδικα τιμής τον οποίο θα έπρεπε κανονικά να εκπροσωπεί ο Ιάσοντας. Ομοίως, η Blondell κάνει ένα εύστοχο παραλληλισμό ο οποίος μπορεί να επεξηγήσει και να αποκωδικοποιήσει ολόκληρο το έργο: ο Ιάσοντας είναι ο βάρβαρος θηλυκός Έλληνας ενώ η Μήδεια η αρρενωπή

21 Beauvoir (2008) 334.

22 Βλ. Knox (1977) 202.

23 Βλ. Καραντζάς (2013) 3.

24 Βλ. Mastronarde (2012) 31.

βάρβαρη²⁵. Η ξένη γυναίκα λοιπόν, συμπεριφέρεται όπως ένας Έλληνας άνδρας.²⁶ Ίσως τελικά ο Ευριπίδης να είχε περισσότερο στη σκέψη του μια Ελληνίδα-ή καλύτερα ένα έλληνα άνδρα- όταν δραματοποιούσε την Μήδεια, κι όχι μία βάρβαρη.²⁷

Ο Lush²⁸ θα φωτίσει μια άλλη οπτική γωνία, λέγοντας πως η ηρωική παρουσίαση της Μήδειας και η ασυνήθιστα ισότιμη σχέση της με τον Ιάσονα – σε αυτό διαφωνώ, η σχέση τους είναι φαινομενική ισότιμη- «την καθιστούν επίσης αυτόνομο, ηρωικό πολεμιστή του οποίου οι πολεμικές προτεραιότητες και η ηθική έχουν έρθει να υπάρχουν σε σύγκρουση με το καθεστώς της μητέρας». Συνεχίζει λέγοντας πως η προδοσία του Ιάσονα ο οποίος παρέδωσε την δεξιά χείρα στη Μήδεια, πλαισιώνεται έτσι ως παραβίαση μιας κοινωνικής σχέσης που ταιριάζει στους ηρωικούς και πολεμικούς συντρόφους και όχι στους νυμφευμένους του 5ου αιώνα. Δηλώνει ρητά την προτίμησή της στην ηρωική σφαίρα δράσης και επιμένει επίμονα σε ένα παιχνίδι που στηρίζεται στον πολεμικό κώδικα αξιών και συμπεριφοράς. Έτσι σε γενικές γραμμές προτείνει μια θεωρία όπου η πολεμική της Μήδειας παλεύει με την μητρότητα -και όχι η θηλυκότητα με την αρρενωπότητα- κατά την οποία η πολεμική κερδίζει. Εγκαταλείπεται λοιπόν από τον ορκωτό σύντροφο κι αυτό επιφέρει την ταυτόχρονη καταστολή της μητέρας στην προσωπικότητα της Μήδειας. Ακόμα και ο τρόπος που σκοτώνει τα παιδιά της αποδεικνύει την πολεμική ταυτότητα της ηρωίδας. Η Welman²⁹ θα μας υπενθυμίσει σε αυτό το σημείο πως η αρρενωπότητα - και η πολεμική-αποτελούν την ιδανική εικόνα για την κοινωνία αφού όλα τα καλά πράγματα τα οποία είναι σωστά και έχουν σκοπό, είναι γένος αρσενικού. Έτσι, οι Αθηναίοι πίστευαν σε μια ισορροπία πραγμάτων :η μέρα πρέπει να γίνεται βράδυ, το καλοκαίρι χειμώνας. Το νόμισμα έχει δύο όψεις: η θηλυκή πλευρά αποτελεί την *άλλη* πλευρά (θυμηθείτε τη θεωρία της Beauvoir) του αρσενικού, το οποίο αποτελεί την βασική βαθμίδα σύγκρισης. Η αρρενωπότητα ή αντίστοιχα η πολεμική υπερισχύουν της θηλυκότητας ή της μητρότητας.

Παρόλ' αυτά ο Πετρίδης³⁰ μας προτρέπει να ερευνήσουμε τα πράγματα πιο σφαιρικά επεξηγώντας πως στην αρχαία Ελλάδα οι κοινωνικοί ρόλοι, που διαχωρίζονταν στους δύο πόλους του αρσενικού και του θηλυκού, πιθανώς να ενσωματώνονται σε άτομα που βιολογικώς ανήκουν στον αντίπαλο πόλο. Έτσι η Μήδεια οικειοποιείται αξίες, αρχές και συμπεριφορές που αναπτύσσονται κυρίως από τα αρσενικά χαρακτηριστικά. Βέβαια κάτι τέτοιο θεωρείται ως εκτροπή για την αρχαία τραγωδία αλλά και για την Αθηναϊκή κοινωνία της τότε εποχής. Θα ήταν σωστό να υποθέσουμε πως ίσως η Μήδεια εξομοιώνεται με το αρσενικό, κάθε φορά που προσπαθεί να αντιδράσει ως ένα λογικό ανθρώπινο ον. Είναι διχασμένη λοιπόν ανάμεσα στο ρόλο του αντικειμένου, του *Άλλου* που του επιβάλλουν και την διεκδίκηση της

25 Βλ. Blondell (1999) 166.

26 Βλ. Allan (2002) 75.

27 Βλ. Αλεξοπούλου (2000) 68.

28 Βλ. Lush (2014) 29.

29 Βλ. Welman (2013) 42.

30 Βλ. Πετρίδης (2013) 1.

ανεξαρτησίας. Το αρσενικό και το θηλυκό αντιμάχονται μεταξύ τους -ή η πολεμική με την μητρότητα- κι αυτός ο πόλεμος είναι «μεταξύ πολιτισμού και βαρβαρότητας, ένας πόλεμος του οίκου και της πόλεως ,του κέντρου και του περιθωρίου , του δημοσίου και του ιδιωτικού»³¹. Το φως της πόλεως συγκρούεται με το σκοτάδι του οίκου, η ελευθερία με τον εγκλεισμό φέρνοντας στην επιφάνεια -μονάχα βέβαια στον κόσμο της τραγωδίας- την νίκη του σκοταδιού: τη νίκη της θηλυκότητας. Ο οίκος υποσκιάζει την πόλη συμβολίζοντας τον ίδιο τον θάνατο και συγχρόνως την αλλαγή που επιφέρει αυτή η θανάτωση. Έτσι, το θηλυκό συμβολίζει τον θάνατο και την αλλαγή που έπεται αυτού. Όποια θεωρία κι αν υιοθετήσουμε λοιπόν, ένα είναι το ζητούμενο: η θηλυκότητα -της οποίας αποτελεί προϊόν η μητρότητα- ηττιέται από την αρρενωπότητα -ή την πολεμική- την οποία η Μήδεια επιλέγει να εκπροσωπήσει από του προδοθεί.

1.4 Η βαρβαρότητα της ζηλιάρας Μήδειας δεν αποτελεί φθηνό μελόδραμα.

Όπως η ίδια η Μήδεια αναφέρει, η γέννα είναι χίλιες φορές πιο επικίνδυνη και σκληρή από το στρατόπεδο. Στη γέννα η γυναίκα έρχεται αντιμέτωπη με την ζωή και τον θάνατο , όπως ακριβώς ένας οπλίτης μάχεται στον πόλεμο χάνοντας την ζωή του. Όπως ο στρατιώτης υπερασπίζεται την πόλη έτσι και η γυναίκα προασπίζεται τον οίκο: το μονοπάτι που οδηγεί τη γυναίκα σε αυτή την ηρωική πράξη είναι η ίδια η μητρότητα. Η προάσπιση του γάμου και της συζυγικής κλίνης αποτελεί πρόθεση για προστασία του οίκου η οποία οδηγεί σε κρατερές αιματοχυσίες. Αυτή η προάσπιση του οίκου είναι πολεμική αφού η Μήδεια πολλές φορές φέρεται σαν μαχητής ενώ η παιδοκτονία είναι το άκρον άωτον της πολεμικής που χρησιμοποιεί για να αντικρούσει τον αντίπαλο: χρησιμοποιεί μαχαίρι για να σκοτώσει τα παιδιά του αντιπάλου. Η γέννηση και ο θάνατος, η οδύνη και η ηδονή συνενώνονται μέσα από την πολεμική πάλη των δύο φύλων. Η Αναστασιάδου³² αναφέρει πως «η βαρβαρότητα είναι θηλυκή (...) Ξένες και βάρβαρες γυναίκες είναι οι γυναίκες οι παραδομένες στον θρήνο που στην τραγωδία θα εκπολιτιστούν συνήθως όχι αμαχητί, αλλά πάντα ανεπιτυχώς. Μια βαρβαρότητα διαρκώς απολίτιστη.» Αυτή η έριδα λοιπόν είναι και ερωτική και πολιτισμική. Άλλωστε, καθώς διαπιστώνει ο Χειμωνάς³³ , η Μήδεια είναι «δύο φορές βάρβαρη από καταγωγή κι από έρωτα.»

Η Κατούντα³⁴ θα μας αντικόψει λέγοντας πως ο στόχος του Ευριπίδη δεν είναι να παρουσιάσει μια ζηλιάρα σύζυγο, ένα αδιάφορο πατέρα και κάποια αξιοθρήνητα αγόρια που δεν μπορούν να προστατεύσουν τον εαυτό τους. Η τραγωδία δεν είναι ένα φθηνό μελόδραμα. Ο στόχος του είναι να παρουσιάσει την παιδοκτονία ως αποτέλεσμα ενός προβληματικού συστήματος που αναγκάζει τον καταπιεσμένο να

31 Βλ. Αναστασιάδου (1999) 233.

32 Βλ. Αναστασιάδου (1999) 256.

33 Βλ. Χειμωνάς (1990) 13.

34 Βλ. Κατούντα (2007) 126.

μετατραπεί σε κτήνος, το θύμα σε θύτη, τη μητρότητα σε μια αυτοκαταστροφική κατάσταση η οποία επιδεινώνεται από την σκληρή καθημερινή συζυγική ζωή. Η απορία που αναδύεται όμως από αυτή την σεβαστή άποψη είναι η εξής: Αν η Μήδεια δεν επρόκειτο ποτέ να προδοθεί από τον Ιάσονα, κι αν όντας ερωτευμένη, συνέχιζε να απολαμβάνει τον έρωτα μαζί με το αντικείμενο του πόθου της, θα έφθανε στα άκρα, θα αντιλαμβανόταν το κομβικό σημείο στο οποίο βρίσκεται η θέση της γυναίκας ή θα συνέχιζε να απολαμβάνει απερίσκεπτα τον έρωτα της; Είναι η θέση της γυναίκας που την οδήγησε στην παιδοκτονία ή η εξαπάτηση των όρκων ενός αιώνιου έρωτα; Η τραγωδία δεν αποτελεί φθηνό μελόδραμα αλλά αναπαράσταση της καθημερινής ζωής: ο έρωτας είναι η μόνο λύση για την εγκλωβισμένη γυναίκα, αποτελεί την ελευθερία της, την τρύπα από την οποία μπορεί να αναπνεύσει. Όταν κλείνει κι αυτή η οπή, παραμένει στο σκοτάδι μη μπορώντας να αναπνεύσει ούτε μερικές σταγόνες αέρα. Ο Kitto³⁵ θα συμφωνήσει σε αυτό, λέγοντας πως η τραγωδία δεν αποτελεί ένα φθηνό μελόδραμα γιατί η Μήδεια αν και ακραία, είναι αληθινή. Θεωρεί λοιπόν, πως η ουσία του έργου βασίζεται στη νίκη του πάθους επί του βουλεύματος, του άγριου συναισθήματος εις βάρος της λογικής, πράγμα το οποίο μπορεί να αποδειχθεί καταστρεπτικό όχι μόνο για μεμονωμένους χαρακτήρες, αλλά για ολόκληρη την κοινωνία.

1.5 Η θέση της γυναίκας και ο γάμος.

Η Αθηναία είναι μια αιώνια ανήλικη αφού βρίσκεται στην ανάγκη να έχει σ' όλη τη ζωή έναν κηδεμόνα, έναν κύριο, τον πατέρα της πρώτα, έπειτα τον σύζυγό της, κι αν αυτός πεθάνει πρώτος, το γιο της³⁶, με αποτέλεσμα, όπως αναφέρει ο Rabinowitz³⁷ να μην φθάνει ποτέ σε ενηλικίωση. Αυτοί λοιπόν είναι οι κύριοι της και της συμπεριφέρονται σαν να είναι εμπόρευμα ενώ η εξουσία τους δεν περιορίζεται στην ελευθερία του ατόμου αλλά και στην ιδία του την περιουσία. Όλη η περιουσία κληροδοτείται στα αρσενικά παιδιά, έτσι σε μια κοινωνία η οποία είναι βασισμένη στη συγγένεια εκ αρρενογονίας, η μητέρα εξουσιάζεται ακόμα και από τους ίδιους της τους υιούς. Αυτή η καταπίεση είχε ως ρίζα την επιθυμία να διαιωιστεί η οικογένεια και να παραμείνει ανέπαφη η πατρική περιουσία. Ας θυμηθούμε αυτό που είπε ο Περικλής, πως η σωστότερη γυναίκα είναι εκείνη για την οποία οι άνδρες μιλάνε λιγότερο³⁸. Δεν έχουν άλλη απαίτηση από την γυναίκα πέρα από το να είναι επιμελής οικοδέσποινα, συνετή, οικονόμα, εργατική σαν μέλισσα, υπόδειγμα νοικοκυράς.³⁹

Ο μοναδικός σκοπός λοιπόν, του γάμου δεν ήταν ο έρωτας, αλλά η γέννηση νόμιμων γιών που θα προορίζονταν για την κληρονομιά της πατρικής περιουσίας. Ο έρωτας

35 Βλ. Kitto (2010) 261.

36 Βλ. Mosse (1991) 55.

37 Βλ. Rabinowitz (1993) 5.

38 Βλ. Θουκ. 2.44.3.

39 Βλ. Ξεν. 1.8.1-1.8.10.

του άνδρα μπορούσε να ικανοποιηθεί από τα θέλητρα των εταίρων και των παλλακίδων. Η Μήδεια, ως ξένη που φαίνεται να αποδέχτηκε το πολιτικό και πολιτιστικό σύστημα μιας αλλότριας πόλης, διερωτάται γιατί ο Ιάσωνας επιθυμεί να ξαναπαντρευτεί από την στιγμή που ο γάμος τους θεωρείται επιτυχημένος, δηλαδή είχε ως αποτέλεσμα την γέννηση αρσενικών παιδιών. Βασικό στοιχείο του γάμου λοιπόν είναι πως στηριζόταν στην ιδιοκτησία και στη διαδοχή των κληρονομικών αγαθών. Αυτή η διαδοχή διακόπτεται μόλις πεθαίνουν τα αγόρια. Η Μήδεια κλεισμένη στον γυναικωνίτη, φυλάττει τον οίκο όπως το απαιτεί η παράδοση. Αυτόν τον οίκο αρνείται να τον διαφυλάξει από την στιγμή που ακυρώνεται ο όρκος και τον διαλύει σκοτώνοντας τα παιδιά της. Κατά κάποιο τρόπο αρνείται να υπακούσει σε οποιαδήποτε παράδοση. Άλλωστε, επιλέγοντας η ίδια τον άνδρα που θα ήθελε να ζήσει για το υπόλοιπο της ζωής της, αποδεικνύει πως ενδόμυχα αμφισβητεί το κατεστημένο.

1.6 Βάρβαρη από καταγωγή, από έρωτα και από... μητρότητα!

Ο Allan⁴⁰ θεωρεί πως η τραγωδία προκαλεί το κοινό να σκεφθεί τις αδικίες που υπόκεινται οι γυναίκες αλλά και την προκατάληψη που αντιμετωπίζουν οι ξένοι, οι οποίοι θεωρούνται βάρβαροι κι απολίτιστοι. Θα πάμε παραπέρα, υποστηρίζοντας πως γίνεται λόγος και για μια άλλη ομάδα ανθρώπων- πέρα από τις γυναίκες και τους ξένους- για τους οποίους επικρατεί μία ανεξήγητη ζοφερότητα: τις μητέρες. Στην αρχαιότητα η μητρότητα συνδεόταν με το τερατώδες, εθεωρείτο ως ένα υπερφυσικό γεγονός το οποίο συνένωνε το θεϊκό με το ανθρώπινο στοιχείο, γι' αυτό και οι μορφές που εκπροσωπούσαν το φαινόμενο της μητρότητας μεταμορφώνονταν σε σκύλους ή σε φίδια. Η Μήδεια λοιπόν αντιπροσωπεύει αυτό το τερατώδες που κυριαρχεί άλλοτε ως στοιχείο υπέρμετρης αγάπης και άλλοτε ως στοιχείο βίας και μίσους. Τελικά ίσως η γυναίκα προκαλεί όντως τρόμο ως μητέρα και γι' αυτό το αρσενικό την μεταμορφώνει και την υποδουλώνει σε ένα άπραγο εξάρτημα της δυναστείας του.

Η μητρότητα λοιπόν εγκλωβίζει τη γυναίκα, πόσο μάλλον η μητρότητα που εμπρικλείει στα σπλάχνα της δύο αγόρια: συγκεκριμένα, το μικρό αγοράκι ακολουθεί μια ακανθώδη πορεία η οποία παγιδεύει ακόμη περισσότερο τη μητέρα στον εγκλεισμό. Το αρσενικό παιδί μπορεί να παραμένει προσκολλημένο στη μητέρα του τα πρώτα χρόνια της ζωής του, όταν όμως μεγαλώσει, όταν πλέον συνειδητοποιήσει τον εαυτό του ως αυτόνομο κι ανεξάρτητο υποκείμενο, η σάρκα της μάνας αρχίζει να τον φοβίζει. Έτσι, θεωρεί τη μαμά του αγνή και άσπιλη όχι εξαιτίας της ερωτικής ζήλειας που αισθάνεται απέναντί της αλλά εξαιτίας της άρνησής του να δεχθεί πως η μητέρα του έχει σώμα. Προφανώς λοιπόν, η Μήδεια δεν θα μπορούσε να απεγκλωβιστεί από τα δεσμά της μητρότητας και να συνεχίσει τον έρωτά της στο πλάι του επόμενου εραστή αν οι υιοί της -ως οι επόμενοι κηδεμόνες

40 Βλ. Allan (2002) 70.

της-δεν της επέτρεπαν να συμπεριφέρεται ως αισθησιακή γυναίκα που ορέγεται έρωτες κι ελευθερίες. Η μητέρα, και σε αυτή την περίπτωση η Μήδεια, δεν θα τρομάξει μονάχα τα αρσενικά παιδιά της στο μέλλον-ως κάτοχος ενός ανύπαρκτου σώματος-αλλά τρομάζει τον Ιάσονα αυτή τη στιγμή, στο παρόν. Στην μητρότητα η θηλυκή αρχή φθάνει στο απόγειο της δύναμής της, κι ο άνδρας φοβάται μήπως με τη στενή αυτή επαφή θριαμβεύσει της αρσενικής 41. Κατά κάποιο λιγότερο σαφή τρόπο ο άνδρας νιώθει απέχθεια στην ιδέα ότι η γυναίκα που κάνει δική του μπορεί να χαθεί μέσα στην υπόσταση της μητρότητας, προσπαθώντας επίμονα να διαχωρίσει τις δύο όψεις της θηλυκότητας. Υποδουλώνεται ως μητέρα, λατρεύεται και γίνεται αντικείμενο σεβασμού εξαιτίας του ότι είναι μητέρα αρσενικών παιδιών αλλά η ερωτική της μαγεία χάνεται, γι' αυτό και ο Ιάσοντας δεν την βλέπει πια ως ερωμένη αλλά ως μητέρα των παιδιών του.

Επιπροσθέτως, ο Ιάσοντας κατάφερε να υποδουλώσει τη γυναίκα του ενώ την απογύμνωσε από εκείνο το στοιχείο που την έκανε επιθυμητή στα μάτια του: το δύσκολο έργο της απόκτησης του καινούριου, μιας καινούριας γυναίκας όπου τα θελκτικά της μέσα θα εντυπωσιάσουν και θα μαγέψουν τον άνδρα. Η Μήδεια ενσωματώθηκε στην οικογένεια και στην Ελληνική κοινωνία όμως αντί να γίνει πιο επιθυμητή, εξαφανίστηκε ως γυναίκα. Δεν αποτελεί αδάμαστη λεία γι' αυτό και εγκαταλείπεται στην άκρη όπως ένα χρησιμοποιημένο, παλιό αντικείμενο. Τότε η ίδια εξεγείρεται κατά του κατεστημένου: η Μήδεια δέχθηκε να γίνει γυναίκα του Ιάσονα καθιστώντας τον εαυτό της υπηρέτρια και δούλη του, αποστερώντας με αυτό τον τρόπο τον εαυτό της από την υπερβατικότητα. Η Κολχίδα μητέρα, σε κατάσταση αιχμαλωσίας αναγκάζεται να απελευθερωθεί, έτσι αρνείται το προνόμιο της δούλας που της προσέφερε τόσο απλόχερα ο Ιάσοντας και ξαναβρίσκει την δύναμή της ως φυσικό αντικείμενο. Την ημέρα παίζει τον ρόλο της δούλας αλλά στα κρυφά του οίκου μεταμορφώνεται σε μάγισσα που επιθυμεί να σκοτώσει την ερωμένη του άνδρα της. Ο Page42 υποστηρίζει πως η μυθική κατάληξη του δράματος, η παιδοκτονία, αποτελεί ένα τέλος και όχι μία απάντηση που δεν είναι πια μέρος της ζωής αλλά του μύθου και της μαγείας. Δεν αφορά πια μια γυναίκα αλλά μια βάρβαρη μάγισσα. Ο Knox αντίθετα διαφωνεί με τον όρο μάγισσα υποστηρίζοντας πως στις πιο κορυφαίες στιγμές της Μήδειας διακρίνεται η ανθρώπινή της φύση. Θα συμφωνήσω με τον Knox43 διευρύνοντας την άποψή του και λέγοντας πως στις πιο σημαντικές της πράξεις διακρίνεται το μίσος που τρέφει για την φύση της μητρότητας. Έτσι, το μίσος που την διακατέχει δεν προέρχεται από την απολίτιστή της καταγωγή αλλά από την άρνησή της να δεχθεί την μητρότητα ως επιβεβλημένο κανόνα του σώματός της. Επιθυμεί να καθορίζει το σώμα της και τη ζωή της πέρα από τον αναπαραγωγικό ρόλο που της ανατέθηκε χωρίς την άδειά της.

Προορίζεται λοιπόν για την παιδοκτονία: αποκόπτεται από την φύση για να υποδουλωθεί στον άντρα με τελετές όρκους και υποσχέσεις, όλα αυτά που

41 Βλ. Beauvoir (2008) 955.

42 Βλ. Page (2013) 24.

43 Βλ. Knox (1977) 201.

ουσιαστικά της προσέδωσαν ανθρώπινη αξία. Η υποδούλωση όμως της μητρότητας οδηγεί τη γυναίκα στην επανάσταση και ακολούθως στην ελευθερία. Η επανάσταση της Μήδειας, η παιδοκτονία, αποτελεί υπεκφυγή από την κοινωνία κι από τον οίκο ακόμα και από την πόλη στην οποία την εσώκλεισε ο Ιάσοντας. Επιστρέφει έτσι στη φύση και στον δαίμονα που δημιουργεί ανεξέλεγκτες και κακοποιείς δυνάμεις. Η δική της υπερβατικότητα, η παιδοκτονία, προκαλεί το ξέσπασμα των κακών φυσικών δυνάμεων. Έτσι το υποταγμένο στον έρωτα και στην πίστη θηλυκό μετατρέπεται σε αδηφάγο κτήνος, σε κακιά μάγισσα που καθώς λέει και η Beauvoir⁴⁴ «βυθίζει τις ρίζες της στη γη». Κατασπαράζει λοιπόν το αρσενικό και μαζί του κατασπαράζει και τη ζωοδόχο πηγή της θηλυκότητάς της. Αυτή η πολυπλοκότητα της μητρότητας συναρπάζει αλλά και τρομάζει τον Ιάσωνα: είναι τελικώς μια γυναίκα που υπερχειλίζεται από το πάθος, αγνοώντας κάθε μορφή λογικής; Ο Allan⁴⁵ απαντά πως διαμέσου της ρητορικής της ικανότητας στους αγώνες λόγων, αποδεικνύεται πως η γυναίκα δεν αποτελεί δημιούργημα του συναισθήματος αλλά και της λογικής. Αφού όμως η Μήδεια κατέχει τη λογική, γιατί εν τέλει παρασύρεται από το συναίσθημα; Ή μήπως η παιδοκτονία αποτελεί καθαρά αποτέλεσμα λογικής επεξεργασίας, συνέπεια της πολεμικής που χρησιμοποιείται για να εδραιωθεί η ηθική που αναμένει η Μήδεια; Κι αν όντως αυτή η γυναίκα βρισκόταν στο στάδιο της κατάθλιψης, με ποια δύναμη μπορούσε να ενεργεί τόσο μεθοδικά;

1.7 Οι λόγοι για τους οποίους η Μήδεια σκοτώνει τα αρσενικά παιδιά της.

Η Blondell διερωτάται γιατί ο Ευριπίδης παρουσιάζει την Μήδεια ως τρυφερή –κι όχι ως ψυχρή –μητέρα η οποία παραπέμπει περισσότερο στην στερεότυπη μορφή της Ελληνίδας μητέρας, και όχι σε μια βάρβαρη μάγισσα όπως παρουσιάζεται στο μύθο. Ο Kitto θα διαφωνήσει με την Blondell υποστηρίζοντας πως η Μήδεια, εκδικούμενη τον Ιάσωνα, θα σκοτώσει ότι έχει δικό του, τη σύζυγό του τα παιδιά του, το σπίτι του. Το ότι τα παιδιά του είναι και δικά της παιδιά αποτελεί μονάχα μια κακοτυχία η οποία δεν είναι αρκετή για να ανατρέψει τα σχέδιά της. Υποστηρίζει λοιπόν κι ανταπαντά ουσιαστικά στην Blondell, πως η διαμάχη με τα μητρικά αισθήματα αποτελεί μια θεατρική κι όχι ψυχολογική πάλη που δεν είναι καθόλου πειστική στο κοινό. Η αποφασιστική σκέψη είναι η εξής: καλύτερα να πεθάνεις παρά να σε μυκτηρίζουν οι εχθροί σου⁴⁶. Έτσι, μας είναι ξεκάθαρο πως καμία μητέρα, υπό οποιεσδήποτε συνθήκες δεν θα επέλεγε να σκοτώσει τα παιδιά της και μάλιστα με τόσο βίαιο τρόπο. Οπότε η τρυφερότητα αυτή είναι προσποιητή και χρησιμοποιείται για να απαλύνει την εικόνα της φόνισσας.

Επιπλέον, η Blondell⁴⁷ θεωρεί πως η Μήδεια, σκοτώνοντας τα παιδιά της και παίρνοντας εκδίκηση, καταστρέφει ουσιαστικά την θηλυκότητα και την μητρότητα

44 Βλ. Beauvoir (2008) 286.

45 Βλ. Allan (2002) 31.

46 Βλ. Kitto (2010) 261.

47 Βλ. Blondell (1999) 165.

προς τις υπηρεσίες της αρσενικής εκδίκησης, αποκομίζοντας συγχρόνως την αιώνια κατάρα από την κοινωνία της. Στα ίδια χνάρια βαδίζει και ο Allan⁴⁸ ο οποίος υποστηρίζει πως η Κολχίδα δεν αρνείται μονάχα το βασικό ανθρώπινο δέσιμο που ενώνει την μάνα με το παιδί αλλά τον ορισμό της ίδιας της θηλυκότητας. Η Μήδεια λοιπόν, εμπναιζει την ζωή προκαλώντας τον θάνατο. Γιατί; Η μητέρα συνδέεται άμεσα με την ζωή και τον θάνατο, δηλαδή τα οριακά σημεία που εμπερικλείουν τη ζωή ενός άνδρα. Είναι εκείνη που θα σαβανώσει τους νεκρούς, θα τους κλάψει ενσωματώνοντας με αυτό τον τρόπο τον θάνατο στη ζωή και τον οίκο στην πόλη. Η κοινωνία έχει με το μέρος της την Μήδεια γιατί είναι αυτή που ασκεί επιρροή στους γιους της και για αυτό χαιρεί σεβασμού και εκτίμησης. Η μητέρα είναι ένα σχήμα σχεδόν θρησκευτικό αφού η μητρότητα γίνεται θρησκεία την οποία όποιος βρίσει ή προδώσει θεωρείται βλάσφημος. Ο Ιάσοντας προδίδει αυτή την μητρότητα, γι' αυτό και θεωρείται ιερόσυλος. Η Μήδεια είναι φύλακας της ηθικής, υπηρέτρια του Ιάσωνα και της εξουσίας που θα οδηγήσει τους γιους της στον θάνατο. Η υπερφυσική ιδιότητα της γέννησης, η δύναμη της ζωής και του θανάτου, η ζωώδης και συγχρόνως πολιτισμική συνεισφορά της γυναίκας οδηγεί στην εξύμνηση της μητέρας. Έτσι η μητρότητα ως θεότητα προκαλεί τον τρόπο του αρσενικού.

Η παιδοκτονία για την Μήδεια είναι μια θυσία γιατί, κατά τα δικά της δεδομένα την πράττει για να αποκτήσει κάτι: την εκδίκηση στην ιεροσυλία. Από την άλλη σκοτώνει πλήρως την ανθρώπινη της υπόσταση που στηρίζεται στις έννοιες της γυναίκας και της μητέρας. Σκοτώνοντας τα παιδιά της, σκοτώνει και την ανθρώπινη της φύση που ήταν εγκλωβισμένη στο σκοτάδι της φύσεως, τη μητρότητα. Στόχος της είναι να θεοποιηθεί ξανά κι έτσι πραγματώνοντας αυτό το σχέδιο, αποκόπτει κάθε σχέση με την ανθρώπινη πραγματικότητα γιατί ακριβώς βρίσκεται σε μία κοινωνία την οποία «απορρίπτει και χρησιμοποιεί⁴⁹ όλη τη βρομιά και τη σαπίλα της, για να πετύχει το σκοπό της». Το σύμβολο της Μήδειας αποδεικνύει την σαθρότητα της κοινωνίας, αφού μπορεί να χρησιμοποιήσει τον δόλο αυτής της κοινωνίας, αυθαίρετα όπως εκείνη επιθυμεί, για να πετύχει τους σκοπούς της. Κι όταν τελικά καταφέρει να πραγματοποιήσει τους στόχους της, δηλαδή όταν σκοτώνει τους γιους της, η ανθρώπινη της υπόσταση πεθαίνει. Η εκδίκηση της Μήδεια είναι αυτοκαταστροφική, αφού αντί να σκοτώσει τον σύζυγό της, σκοτώνει τους πιο κοντινούς της φίλους, τα ίδια της τα παιδιά. Η διαφορά είναι πως αντί να αυτοκτονήσει μετά την παιδοκτονία, όπως έκανε η Ινώ, κατέφυγε στην Αθήνα για να ζήσει έναν άλλο έρωτα. Αυτή της η πράξη αποδεικνύει ακριβώς πως ο πόνος της ήταν άνισος με την ικανοποίηση που πήρε από την εκδίκησή της. Ας θυμηθούμε πως στην αρχαία Ελλάδα η παιδοκτονία θεωρείτο ως κάτι το διαβολικό, μια υπερφυσική πράξη που ξεπερνά τα ανθρώπινα όρια⁵⁰, ενώ ο θάνατος της κόρης του Κρέοντα αλλά και των παιδιών του Ιάσωνα, διαλύει ολόκληρη την χρονική γραμμή του παρελθόντος-παρόντος και μέλλοντος αφήνοντας τον Ιάσωνα στην καταστροφή.⁵¹ Η Μήδεια αισθάνεται λοιπόν μειωμένη και ταπεινωμένη μπροστά στα μάτια των εχθρών της οι οποίοι θα την χλευάσουν αν η ίδια δεν εντοπίσει τρόπους για να εκδικηθεί τους εχθρούς της. Έτσι, καθώς παρατηρεί

48 Βλ. Allan (2002) 65.

49 Βλ. Καραντζάς (2013) 3.

50 Βλ. Allan (2002) 82-83.

51 Βλ. Allan (2002) 87.

και η Αλεξοπούλου⁵² δεν την αρκεί να σκοτώσει εκείνους που μισεί και να αυτοκτονήσει, αλλά επιθυμεί να επιζήσει για να γευτεί τον θρίαμβό της. Ο γέλωτας των εχθρών της είναι ο μεγαλύτερός φόβος της εγγονής του Ηλίου η οποία κατέχει προφανώς ένδοξη καταγωγή. Δεν αντέχει στην ιδέα πως οι εχθροί θα λαιμοκοπούν εις βάρος της τιμής της την οποία επιθυμεί να κρατήσει ανέπαφη ακόμα κι αν πρέπει να θυσιάσει τα παιδιά της. Η Αλεξοπούλου⁵³ πολύ εύστοχα θα παρατηρήσει πως το μητρικό ένστικτο και ο φυσικός δεσμός μητέρας-παιδιού δεν είναι αρκετά για να επιβληθούν στο ισχυρό αίσθημα της επιβολής προς τους εχθρούς. Αυτό όμως που μας απασχολεί περισσότερο εδώ είναι να αντιληφθούμε γιατί η Μήδεια επιθυμεί να σκοτώσει τα αρσενικά παιδιά της .

Η Logaux⁵⁴ υποστηρίζει πως οι μητέρες βιώνουν μια απώλεια που τις σπρώχνει στην εκδίκηση και την ενοχή. Σκοτώνουν λοιπόν σαν Ερινύες όταν προσβάλλεται η μητρότητά τους σαν μια αποπεράτωση του πένθους και της μοίρας τους. Συνεχίζει λέγοντας πως οι μητέρες που σκοτώνουν τα παιδιά-αγόρια,μισούν τα φαντάσματα του φόβου των Ελλήνων- ανδρών μπροστά στο γένος των γυναικών. Στρέφονται κατά των παιδιών γιατί αυτά εκπροσωπούν τον πατέρα. Οι γιοι είναι οι ακριβώς επόμενοι κηδεμόνες που θα κυριαρχήσουν την μάνα, θα την καταπιέσουν και θα αναστείλουν κάθε ερωτική άνθιση που πρόκειται η Μήδεια να ζήσει. Τα αρσενικά παιδιά, εκπροσωπώντας τον πατέρα, θα στραφούν στην ενηλικίωσή τους εναντίον του γυναικείου γένους. Θα εσωκλείσουν μία άλλη γυναίκα στον γυναικωνίτη, θα την προδίδουν με τις εταίρες και τις παλλακίδες, και μετά θα την εκτελέσουν ψυχικά, προβαίνοντας σε άλλους γάμους ή απολαμβάνοντας άλλον έρωτα πιο μυθικό και νεανικό από αυτόν της γυναίκας τους. Ο Καραντζάς⁵⁵ επισημαίνει πάνω σε αυτό: «Δεν είναι τυχαίο ότι τα παιδιά της Μήδειας είναι αγόρια. Δεν είναι επίσης τυχαίο ότι ο θάνατος προκαλείται σε δύο παιδιά, των οποίων η εξέλιξη θα ήταν η αναπαραγωγή ενός μοντέλου που επιζητά την εξουσία, τον πόλεμο, τον επεκτατισμό και δεν αφήνει χώρο σε οτιδήποτε κατώτερο της εξουσίας. »

Έτσι, ας συνοψίσουμε τους λόγους που η Μήδεια δολοφονεί τόσο άγρια τα αρσενικά παιδιά της:

- 1)Σκοτώνει τους αρσενικούς κηδεμόνες της οι οποίοι στο μέλλον θα την εξουσιάζουν όπως την εξουσίαζε κι ο πατέρας τους.
- 2)Τα αγόρια αποτελούν ναρκισσιστική προέκταση του πατέρα τους, κι αυτή την προέκταση επιθυμεί να την ανακόψει με βίαιο τρόπο.
- 3) Ελεύθερη πια, χωρίς την ευθύνη της μητρότητας μπορεί να ζήσει την ζωή της δίπλα σε ένα άλλο άνδρα, σε μια άλλη πατρίδα.
- 4) Για να μπορεί να θεοποιηθεί ξανά και να επιστρέψει στις θεότητες του ήλιου και της γης πρέπει πρώτα να τερματίσει κάθε σχέση με τα γήινα. Σκοτώνοντας τα παιδιά

52 Βλ. Αλεξοπούλου (2000) 116.

53 Βλ. Αλεξοπούλου (2000) 120.

54 Βλ. Αναστασιάδου (1999) 633.

55 Βλ. Καραντζάς (2013) 2.

της θέτει τέρμα στην πραγματικότητα και στις ρίζες που την κρατούσαν στη συγκεκριμένη κοινωνία · τώρα πια, είναι ελεύθερη να πετάξει σε άλλες κατευθύνσεις.

5) Όταν σκοτώνει τα παιδιά της , διαλύει και το ενοχλητικό δίπολο της θηλυκότητας: της μητρότητας και της αισθησιακής γυναικείας φύσης. Σκοτώνοντας την μητρότητα μπορεί να λάμψει ως αισθησιακή γυναίκα.

6) Ο Ιάσοντας βλέπει τον αντικατοπτρισμό του εαυτού του, τους γιους του, στην επιφάνεια του νερού, στο καθρέφτισμα που του προσφέρει η ίδια η Μήδεια. Όταν αυτός ο αντικατοπτρισμός χάνεται, η Μήδεια αποφασίζει πως πρέπει να χαθούν και τα παιδιά.

7) Καταστρέφει το γένος του Ιάσωνα έτσι θα καταστήσει τον Ιάσωνα άτεκνο⁵⁶. Στους στίχους 558-67 τονίζεται η σημασία που έχουν τα αρσενικά παιδιά για την ανδρική ταυτότητα, το κοινωνικό κύρος.

8) Ο Mastronarde⁵⁷ θα μας επεξηγήσει πως ο θάνατος των παιδιών είναι η καταλληλότερη εκδίκηση που μπορεί να πάρει η γυναίκα από τον σύζυγό της. Πρώτον, επειδή συχνά ο όρκος κάποιου περιλαμβάνει κατάρες εναντίον του εαυτού του, όπως τον θάνατο των απογόνων του ως μέρος της τιμωρίας του, εάν φανεί επίορκος. Δεύτερον, η απόκτηση παιδιών αποτελεί βασικό σκοπό του γάμου, έτσι η παραβίαση του από τον Ιάσωνα συνεπάγεται ότι στερείται τα οφέλη που μπορεί να αποκομίσει από αυτόν.

9) Η Μήδεια θανατώνει τα παιδιά που φύτεψε ο Ιάσοντας⁵⁸. Επειδή λοιπόν ο Ιάσοντας θεωρεί τον γάμο ως μέσο για την επίτευξη μιας κοινωνικής θέσης, τα παιδιά αποτελούν σημαντικό παράγοντα για την διαίωνιση του γένους. Ο βασιλικός ήρωας επιθυμεί να ζήσει αντάξια των προγόνων του: το λιθαράκι που ενώνει τον ίδιο με τους προγόνους του είναι οι αρσενικοί απόγονοι του. Έτσι, οι απόγονοι είναι οι μελλοντικοί εξουσιαστές που θα αποκτήσουν γερά ερείσματα στην κοινωνία. Με τον νέο του γάμο ο Ιάσοντας θα μπορεί να προσφέρει καλύτερα μια εξέχουσα θέση στην κοινωνία αφού τα αρσενικά αγόρια που θα γεννηθούν από την κόρη του Κρέοντα θα χαίρουν μεγαλύτερης εκτίμησης από τα παιδιά της Μήδειας. Θεωρεί λοιπόν πως τα παιδιά της Μήδειας θα αποκτήσουν βασιλική αίγλη από τα παιδιά που θα γεννηθούν από τον δεύτερό του γάμο. Αυτή την καθαρά ισοπεδωτική προοπτική δεν την αποδέχεται η Μήδεια, κι αφού τα παιδιά της δεν είναι αρκετά για να αποδώσουν κοινωνική θέση στον πατέρα τους, τα σκοτώνει. Μέσα από την απουσία της ύπαρξής τους, θα εκτιμηθεί η αξία τους από τον Ιάσωνα, ενώ συγχρόνως μέσα από τον θάνατο της κόρης του Κρέοντα θα σβήσει κάθε ελπίδα για βασιλικούς απογόνους, οι οποίοι θα θεωρούνται ανώτεροι από τα παιδιά της.

⁵⁶ Κατά τον Page ένας άτεκνος βασιλιάς αποτελούσε πράγμα θλιβερό στην αρχαιότητα. Ήταν προορισμένος να εκθρονιστεί και να ατιμασθεί και να στερηθεί την μεταθανάτια λατρεία του.

⁵⁷ Βλ. Mastronarde (2012) 33.

⁵⁸ Βλ. Ζαμάρου (1991-1992) 263.

10) Η Μήδεια παντρεύτηκε γιατί ερωτεύθηκε · σκότωσε μέχρι τον ίδιο της τον αδερφό, απαρνήθηκε την θείκή της καταγωγή, αποκόπηκε ακόμα και από τις βαρβαρικές τις ρίζες για να γίνει όμοια με τους «πολιτισμένους», κι όλα αυτά για χάρη του άνδρα που αγάπησε. Ο Ιάσοντας όμως παντρεύεται για να εξελιχθεί κοινωνικά. Εκείνος πιστεύει πως οι ανθρώπινοι δεσμοί και η αγάπη δεν αποτελούν αυτοσκοπό αλλά μέσο για επίτευξη συγκεκριμένων φιλοδοξιών. Αυτό το χάσμα στην κατανόηση της φιλοσοφίας του γάμου οδηγεί την Μήδεια σε οργίλες αντιδράσεις οι οποίες με την σειρά τους την κατευθύνουν απευθείας στην παιδοκτονία και την επιστροφή στην βάρβαρη καταγωγή.

11) Σκοπός είναι ο ολοσχερής αφανισμός του Ιάσωνα, άρα και η ανατροπή του δόμου του, γεγονός που συμπαρασύρει και τους απογόνους του. Έτσι, ο ηρωικός κώδικας «ωφελώ τους φίλους, βλάπτω τους εχθρούς» παρεκκλίνει συνεπώς στο δόγμα πρέπει «να καταστρέψω τον εχθρό ακόμη κι αν χρειαστεί για τον σκοπό αυτό να καταστρέψω τον φίλο». Έτσι, η Μήδεια δεν σέβεται απόλυτα τον ηρωικό ηθικό κανόνα ή δεν μπορεί να θέσει όρια στην εφαρμογή του. Σε περίπτωση εμφύλιας διαμάχης διαφαίνεται πως η φιλία και η έχθρα παύουν να έχουν στεγανά όρια ενώ δύσκολα μπορεί στο τέλος να αναδειχθεί κάποιος νικητής. Τα παιδιά της πρωταγωνίστριας εμπλέκονται πρώτα ως φορείς της εκδίκησης στον οίκο του Κρέοντα και στη συνέχεια ως δέκτες του μένους της μητέρας τους εξαιτίας της καταγωγής τους από τον Ιάσωνα. Η Μήδεια δεν μπορεί να κατανοήσει πως ο θυμός για τον σύζυγο θα υποχωρήσει στο πέρασμα του χρόνου, ενώ ο πόνος για τον θάνατο των παιδιών της δεν θα απαλυνθεί ποτέ.⁵⁹

12) Η Μήδεια σκοτώνει τα παιδιά της γιατί σύμφωνα με τους Mackay και Allan⁶⁰, πρώτον, η Μήδεια είναι πιθανό να είναι σχετικά νεαρή γυναίκα, ιδιαίτερα στο πλαίσιο των κανόνων του γάμου του 5ου αιώνα π.Χ ενώ διαφαίνεται πως οι νεαρές γυναίκες είναι πιο εύκολο να προβούν στην παιδοκτονία. Δεύτερον, ενώ η Μήδεια είναι παντρεμένη, η κατάσταση αυτού του γάμου απειλείται, ακόμη και αναιρείται. Ο δεύτερος γάμος του Ιάσωνα με την τοπική πριγκίπισσα και κληρονόμο θα είναι ασφαλώς πιο λειτουργικά νόμιμος από την πρώιμη και βίαιη ένωση του με τον επικίνδυνη αλλοδαπή. Τρίτον, δεν υπάρχει καμία ένδειξη ότι η Μήδεια θα έχει στην πραγματικότητα πρόσβαση στους πόρους που είναι απαραίτητοι για τη διατήρηση της και των παιδιών με αξιοπρεπή τρόπο. Θα μπορούσε να θεωρηθεί πως η Μήδεια σκοπεύει να «σώσει» τα παιδιά της από μια ζωή με έναν ανίκανο πατέρα του οποίου τα βασιλικά παιδιά θα ήταν σε άμεση ανταγωνισμό με αυτά, και από μια πριγκίπισσα που αισθάνεται αηδία γι' αυτά. Επιπλέον, επειδή χρησιμοποίησε τους νέους γιους της για να παραδώσει μια δηλητηριασμένη ρόμπα στην κόρη του βασιλιά, η Μήδεια γνωρίζει ότι οι Κορινθίοι θα επιθυμούν να σκοτώσουν και τα παιδιά της. Στην περίπτωση αυτή, δηλώνει ότι σκοπεύει να σκοτώσει τα αγόρια για να τα «σώσει» από έναν χειρότερο θάνατο-δολοφονία στα «εχθρικά χέρια» των ξένων. Αυτοί οι λόγοι βέβαια αποτελούν την αφορμή και όχι την αιτία διάπραξης της παιδοκτονίας.

59 Βλ. Χατζημαυρουδή (2006) 266.

60 Βλ. Mackay και Allan (2014) 67.

13) Τα συμπεράσματα του Bourget⁶¹ και των συνεργατών του ότι «τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της παιδοκτόνου στο πλαίσιο της μείζονος ψυχικής ασθένειας μπορεί να είναι η αποδιοργανωμένη σκέψη και η ασταθής ψυχική κατάσταση», εκπληκτικά πληρούνται από την ανάλυση της Μήδειας και τις αυτοκτονικές σκέψεις της. Παρ' όλα αυτά, υπάρχει μια σημαντική διαφορά μεταξύ των αρχαίων και των σύγχρονων αντιλήψεων της τρέλας. Όπως αποκαλύπτει ο Padel⁶² «η τρέλα για τους Έλληνες, στο δράμα και στην πραγματική ζωή, θεωρήθηκε ως μια θεϊκή και στιγμιαία διανοητική διαταραχή· μόλις ανακτηθεί η λογική τους, ο τρελός στην τραγωδία αναμένεται να νιώθει ντροπή». Ωστόσο, η Μήδεια, μετά από το γεγονός, παραδέχεται ότι δεν αναγνωρίζει το έγκλημά της ως πράξη τρέλας, παραδέχεται ότι δεν είναι ντροπή και δεν αισθάνεται ενοχές. Έτσι, παρά τις ενδεικτικές ενδείξεις σε όλη τη διάρκεια του έργου, αν η μετάνοια και η τύψη είναι τα βασικά χαρακτηριστικά της τρέλας στο τραγικό στάδιο, η Μήδεια δεν μπορεί να ονομαστεί τρελή σύμφωνα με τη «συμβατική ελληνική παράσταση της τρέλας στην τραγωδία». Αυτή η γυναίκα μπορεί να θεωρηθεί μονάχα καταθλιπτική και ψυχικώς διαταραγμένη.⁶³

Ο Kitto⁶⁴ συνειδητοποιεί πως ο αναγνώστης φαίνεται να βρίσκεται σε αδιέξοδο και να αισθάνεται απέραντο οίκτο για τα αγόρια γιατί ακριβώς τα παιδιά δεν έχουν κάνει κάτι που να μπορεί να τους περιπλέξει σε αυτά τα παθήματα, ούτε ένα ψεγάδι του χαρακτήρα τους δεν έχει επηρεάσει τη Μήδεια, ούτε ένας τραγικός υπολογισμός, παρά μονάχα η μανία της φόνισσας. «Απ' αυτά τα πράγματα, συνεχίζει, δεν μπορούμε να στραφούμε σε κανένα αδυσώπητο αλλά μεγαλειώδη συμπαντικό νόμο παρά πίσω πάλι σε αυτή την τρομακτική φόνισσα». Σε αυτό το σημείο, ο Allan⁶⁵ κάνει μια εύστοχη παρατήρηση: Ο χορός φέρνει στην επιφάνεια την τρομακτική διάσταση της δολοφονίας αλλά συγχρόνως αποκαλύπτει την αδυναμία των αγοριών να σταματήσουν το φονικό. Έτσι, κατά κάποιο τρόπο η Μήδεια εκδικείται την δύναμη των ανδρών μέσα από την αδυναμία των απροστάτευτων αγοριών. Εξαιτίας της συζυγικής επιορκίας του Ιάσονα δεν επιθυμεί να βλέπει τα αγόρια της ούτε τους επιδεικνύει την αγάπη που χρειάζονται. Καθώς λέει η τροφός: «Μισεί τα αγόρια της κι ούτε ευφραίνεται καθόλου να τα βλέπει.» Μονάχα, όπως αναφέρει η Ζαμάρου⁶⁶, το γέλιο των παιδιών είναι αυτό που την εμποδίζει από το να διαπράξει την παιδοκτονία: το γέλιο συνδέεται με τον πόνο της Μήδειας, αφού το αθώο γέλιο των αγοριών της ξυπνά για λίγο το μητρικό της ένστικτο το οποίο αποσιωπάται από τον γέλωτα των εχθρών της· έτσι τους καταστρέφει, υποθέτοντας πως μετέτρεψε το γέλιο των εχθρών σε οίμωγες.

61 Ο Bourget αναφέρεται στους Mackay και Allan (2014) 74.

62 Ο Padel αναφέρεται στους Mackay και Allan (2014) 74.

63 Βλ. Mackay και Allan (2014) 75.

64 Βλ. Kitto (2010) 17.

65 Βλ. Allan (2002) 41.

66 Βλ. Ζαμάρου (1991-1992) 261.

Ο Ν.Δεληγιώργης⁶⁷ παρατηρεί πως «η Μήδεια θα κλέψει το μέλλον ενός άνδρα, ο οποίος της κλέβει το παρόν. Δεν έπαψε ολοσχερώς να είναι μητέρα, αλλά η εκδικητική μανία αποδεικνύεται ανώτερη της μητρότητας». Στο τέλος του έργου, η Μήδεια δείχνει να θρηνεί για τον θάνατο των παιδιών της (στ.1246-50,1361-2,1397) όμως μέσα από την θεατρικότητα που δημιουργείται όταν ανεβαίνει ψηλά στον ήλιο, εμφανίζεται ως άτρωτη θεά που «αν εξεταστεί από ηθική σκοπιά, μπορεί με αρκετή προσπάθεια να θεωρηθεί ως τραγική απώλεια του ανθρωπισμού⁶⁸». Έτσι, στο τέλος του έργου δεν αποδεικνύεται πως το συναίσθημα υπερίσχυσε της λογικής αλλά αποκαλύπτεται μια «κατάθεση ανεπάρκειας των πνευματικών δυνατοτήτων που απαιτούνται για να εξασφαλίσει αίσιο τέλος στις πολύπλοκες ηθικές κρίσεις της ανθρώπινης ζωής⁶⁹». Σε αυτό το σημείο, ο Page κάνει μια διαπίστωση που πραγματικά έχει νόημα: ο ποιητής Ευριπίδης δεν είχε σκοπό να καταδικάσει ούτε να κρίνει την παιδοκτονία ή τις κινήσεις της μητέρας. Προσπαθεί απλά να κατανοήσει για ποιο λόγο οι άνθρωποι προβαίνουν σε αυτές τις πράξεις. Έτσι, αφήνει να εννοηθεί πως το πρότυπο ηθικής δεν είναι τόσο απόλυτα καθορισμένα όπως συνήθως θεωρείται.⁷⁰ Από την άλλη, κατά την Ζαμάρου το νόημα της εκδίκησης είναι ένα: αποφασίζει να στερήσει στον Ιάσονα από ότι η ίδια στερήθηκε για χάρη του, δηλαδή την ανάπτυξη σταθερών δεσμών με κάποιο συγκεκριμένο τόπο –και άνθρωπο– και την ασφάλεια ενός οίκου.⁷¹

Η στυγερή φύση και το άγριο ήθος της Μήδειας οδηγούνται στη φύτρα της γέννησής της: επιστρέφουν πίσω στην άγρια κι ανήμερη χώρα της⁷². Ο Ήλιος της παίρνει ότι πιο ανθρώπινο διέθετε ως μάνα, τη στοργή και την συμπόνια. Η ηρωίδα που χαρακτηρίζεται από ζώδεις αντιδράσεις απαρνείται τον ελληνικό πολιτισμό και επιστρέφει σε μια ζώδη κατάσταση όπου η μητρότητα νικείται από την άλογη βία. Καθώς η λογική βρισκόταν σε πάλη με το συναίσθημα, ο πολιτισμός με τη βαρβαρότητα, η πολεμική με την μητρότητα, τελικώς νικά η οργή και η βία. Η Μήδεια, αν και διέθετε στίγματα Ελληνικότητας και αίσθηση της μητρότητας στην αρχή του έργου, στο τέλος, αυτή της η πλευρά αποσιωπείται για να αναδυθεί η βαρβαρότητα της Κολχίδας που θέτει τον εγωισμό της πάνω από τα ίδια της τα παιδιά. Τελικά η μητρότητα δεν αποτελούσε στοιχείο του ελληνισμού ή της βαρβαρότητας, αλλά στοιχείο επιλογής. Έτσι, αν και υποστηρίζεται πως όλα πλέον επανασυνδέονται με τον τόπο της καταγωγής της⁷³, εντούτοις, προσωπικά θα διαφωνήσω: όλα πλέον επανασυνδέονται με την αποδοχή της μητρότητας –κι όχι με τον τόπο καταγωγής– τις συνέπειες που επιφέρει σε ένα γάμο η γέννηση των παιδιών, και την άρνηση να δεχθεί η γυναίκα τον καινούριο κόσμο που φέρει μαζί του ένα παιδί.

67 Βλ. Δεληγιώργης (2015) 56.

68 Βλ. Mastronarde (2012) 30.

69 Βλ. Mastronarde (2012) 44.

70 Βλ. Page (2013) 25.

71 Βλ. Ζαμάρου (1991-1992) 267.

72 Βλ. Ζαμάρου (1991-1992) 264.

73 Βλ. Ζαμάρου (1991-1992) 265.

Κεφάλαιο 2

Εκάβη

Η Zeiltin⁷⁴ αναφέρει πως ο βίαιος θάνατος αποτελεί το βασικό στρώμα των δύο έργων ενώ ο Henrichs⁷⁵ παρατηρεί πως η τραγωδία μετατρέπει τις απλές πράξεις επιθετικότητας σε θρησκευτικές τελετές, γεγονός που τους μεγεθύνει και τους ανυψώνει σε σημείο που να είναι συμβατοί με το τελετουργικό πλαίσιο, την ηθική εξουσία και το ενδιαφέρον για το θείο. Οι δύο γυναίκες, η Μήδεια και η Εκάβη, είναι βάρβαρες οι οποίες στηρίζουν τη ζωή τους στις αποφάσεις των Ελλήνων ανδρών οι οποίοι με τη σειρά τους καταπατούν τα δικαιώματα των ξένων γυναικών παραβιάζοντας τους κανόνες του ηρωικού-ελληνικού κόσμου. Θεωρούν λοιπόν πως αυτή τους η παραβίαση συμβαδίζει με το τελετουργικό πλαίσιο που προαναφέραμε. Από ηρωικές γίνονται βάνουσες Ερινύες, από ηθικές κι άξιες μετατρέπονται σε Σκύλλες. Η μόνη διαφορά τους κατά την Foley⁷⁶ είναι πως η Εκάβη είναι ηλικιακά μεγαλύτερη ενώ η σεξουαλικότητά της δεν αποτελεί κίνητρο για την εκδίκησή της. Αντιθέτως, μιλά σαν μάνα, την οποία απασχολούν περισσότερο τα παιδιά της κι όχι ο εαυτός της. Και οι δύο γυναίκες όμως αντιπροσωπεύουν αυτό που η Αθηναϊκή κοινωνία θεωρεί ως κανόνα: η τρομερά δυναμική γυναίκα, η οποία καθοδηγείται από την εκδικητικότητα, δεν μπορεί παρά να θεωρείται αφύσικο δημιούργημα η οποία χρήζει θηλυκότητας κι αρμονίας⁷⁷.

2.1 Ο νόμος των μητέρων στον «άτακτο» κόσμο και ο νόμος της μητέρας-Εκάβης.

Η Εκάβη αποφασίζει να εκδικηθεί τον θάνατο των δύο της παιδιών: της Πολυξένης και του Πολυδώρου. Η εκδίκηση, αναφέρει ο Fisher και κάθε μορφής βίας αποτελεί αρσενική επιλογή που λειτουργεί ως αντίδραση όταν η τιμή του ενός προσβάλλεται από τα λόγια ή τις πράξεις του άλλου⁷⁸. Η Εκάβη λοιπόν επιλέγει την αρσενική αντίδραση για να χτυπήσει τους εχθρούς της στο πιο αδύναμό τους σημείο: τα παιδιά τους· καταυτών τον τρόπο στερεί στον εχθρό την διαίωσιση της βασιλικής γενιάς και τους αρσενικούς ακόλουθους του. Η τύφλωση του Πολυμήστορα είναι λογική αφού παθαίνει αυτό που του αξίζει: σκότωσε άδικα έναν αθώο και τώρα τιμωρείται γι' αυτό. Η δολοφονία των παιδιών του όμως λειτουργεί αθροιστικά. Η Εκάβη σκοτώνει κάθε γονίδιο που θα μπορούσε να διαιωνίσει την γενιά του, τους αρσενικούς

74 Βλ. Zeiltin (1996) 209.

75 Βλ. Henrichs (2000) 174.

76 Βλ. Foley (2001) 286.

77 Βλ. Burnett (1998) 143.

78 Βλ. Fisher (1998) 70.

απογόνους, που είναι ο ακρογωνιαίος λίθος ενός σπιτιού. Προσπαθεί να επιβάλει ένα είδος ηθικής του ηρωικού κόσμου, μία τάξη στο χάος που την περιβάλλει· ένα χάος το οποίο δημιούργησαν οι «γεννήτορες» της δικαιοσύνης: οι άνδρες. Η προσωπική δικαιοσύνη της Εκάβης- η οποία ας μην ξεχνάμε πως είναι μια ξένη γυναίκα- μας θυμίζει την βάρβαρη δικαιοσύνη της Μήδειας: δεν μπορούν να πιστέψουν σε μια ανώτερη δύναμη, γι' αυτό και καταφεύγουν στη δική τους εκδίκηση. Είναι αξιοσημείωτο όμως το γεγονός πως και στις δύο περιπτώσεις σκοτώνονται δύο αρσενικά παιδιά: δύο γυναίκες σκοτώνουν τα αγόρια. Κατά πόσο αυτό το γεγονός αποτελεί φεμινιστικό μανιφέστο για την αρχαία τραγωδία ;

Κατά τον Kitto⁷⁹ η Εκάβη είναι μια μορφή καθαρά παθητική αφού αποτελεί μέρος ενός συνόλου που θεωρείται αβοήθητο θύμα της ποταπότητας και της σκληρότητας. Εξαρτιόταν αποκλειστικά από την σχέση με τα παιδιά της και τον άνδρα της, γι' αυτό και τώρα φαίνεται να χάνει τα πάντα. Μετά τον θρήνο όμως , αρχίζει να αποκτά δυνάμεις, έτσι «κυρτωμένη από τις μέχρι τώρα συμφορές, ορθώνεται με απίστευτη ενέργεια, αναπτύσσει τέτοια δραστηριότητα και επιχειρηματολογία αυτή η γυναίκα του οίκου που ξαφνιάζει».80 Όπως η Foley⁸¹ παρατηρεί, ο Ευριπίδης ίσως προσπαθεί να μεταδώσει ένα πολιτικό λόγο διαμέσου των νόμων που χρησιμοποιούν οι γυναίκες-αφότου υποστούν την προδοσία-, ιδιαίτερα οι μητέρες, απέναντι στους άνδρες. Ένας νέος νόμος γεννάται λοιπόν, ο νόμος των μητέρων. Η Εκάβη ακολουθεί το νόμο του μητρικού ενστίκτου που τόσο έντονα απομυθοποιεί η Beauvoir. Η βασίλισσα και μάνα 50 παιδιών καταλήγει δούλη κι άτεκνη, αποκόπτοντας τον ομφάλιο λώρο που ένωνε την ίδια με τα βλαστάρια της. Οι δύο της δυνάμεις, η βασιλεία και η τεκνοποίηση, αποξενώνονται σαν έννοιες αφήνοντας μονάχη μια εκδικητική Σκύλλα που είναι έτοιμη να κατασπαράξει τους εχθρούς της.

Ο Πολυμήστορας, ο οποίος χαρακτηρίζεται από τον Burnett⁸² ως «εχθρός της κουλτούρας» ,είναι ο αναξιόπιστος ομορτομιστής που αποβλέπει στο χρυσάφι της Τροίας δολοφονώντας τον Πολύδωρο κι αφήνοντας τον άταφο. Αυτή η τραγωδία λοιπόν που βασίζεται στην αδικία , στην ηθική αποχαλίνωση, στην γελοιοποίηση των ελληνικών αξιών και στην αποδοκιμασία των θεών, έρχεται να θέσει ένα άλλο θεσμό ως δεσπότη ζήτημα του έργου: την μητρότητα. Ας μην ξεχνάμε πως η τραγωδία διαδραματίζεται μετά το τέλος του πολέμου, σε αντίθεση με την βιαιότητα που συνεχίζει να υφίσταται ανάμεσα στους ανθρώπους. Κατά τον Segal⁸³ η επιλογή του χώρου , η απομακρυσμένη Θράκη, που αποτελεί ένα είδος νεκρής ζώνης, είναι ένας κόσμος κατά τον οποίο διακυβεύεται κάθε ηθική αξία. Βρισκόμαστε με λίγα λόγια στις εσχατιές του ανθρώπινου πολιτισμού , στο οριακό εκείνο σημείο όπου κάθε αξία αρχίζει να ξεφτίζει. Ο μοναδικός θεσμός που απέμεινε ζωντανός κι αβλαβής είναι το φαινόμενο της μητρότητας. Η μάνα που προστατεύει τα παιδιά της από ένα άγριο και αιματηρό κόσμο, η μάνα που αγκαλιάζει τα παιδιά της από το επικείμενο κακό, η μάνα που έχει ως μόνη δύναμή της τους απογόνους της. Η Jacqueline de Romilly⁸⁴ λοιπόν παρατηρεί πως ο πόλεμος και τα προβλήματά του φέρνουν στο φως τα ανθρώπινα πάθη, ανάβει τη δίψα για εκδίκηση, ανοίγει την πόρτα σε δολοπλοκίες.

79 Βλ. Kitto (2010) 164.

80 Βλ. Παπαθανασίου (2010) 79.

81 Βλ. Foley (2003) 276.

82 Βλ. Burnett (1998) 163.

83 Βλ. Segal (1990) 128.

84 Βλ. Jacqueline de Romilly (1997) 150.

Έτσι ο πόλεμος χρησιμοποιείται ηθελημένα ως η αφορμή από την οποία θα ξεπηδήσουν οι δραματικές καταστάσεις του συναισθηματισμού. Σε αυτόν τον κόσμο λοιπόν, όπου οι θεσμοί καταρρέουν, η διάκριση ανάμεσα στους Έλληνες και τους βαρβάρους είναι θολή. Η Εκάβη τιμά ένα κώδικα αξιών καθόλα ελληνικό ενώ συγχρόνως οι Έλληνες άρρενες τον ποδοπατούν.

Συγκεκριμένα ο σοφιστής Οδυσσεύς κατά τον οποίον τον συμφέρον βρίσκεται σε ανώτερη βαθμίδα από την ηθική, όπως και ο Αγαμέμνωνας ο οποίος παρουσιάζει μια άβουλη προσωπικότητα, αναδεικνύουν την δύναμη του θηλυκού έναντι του αρσενικού. Η Εκάβη παίρνει την δικαιοσύνη στα χέρια της και αρνείται να υποταχθεί στις σοφιστείες και τα συμφέροντα των ανδρών. Κι όμως, στο τέλος του έργου υιοθετεί την επιχειρηματολογία των ανδρών για να μπορεί να αντιμετωπίσει την αδικία τους: φθάνει στο σημείο να χρησιμοποιήσει την ερωτική σχέση της κόρης της Κασσάνδρας με του Αγαμέμνονα για να αποφύγει τον επικείμενο θάνατο της Πολυξένης. Στο δεύτερο μέρος του έργου η ελπίδα του πολιτισμού πεθαίνει ενώ οι παλαιοί κανόνες και θεσμοί του δήμου καταστρέφονται με τους δύο εν ψυχρώ φόνους των παιδιών. Σε αυτή την έλλειψη πολιτισμού η Εκάβη αντιστέκεται μετατρέπόμενη σε ένα θηριώδη δαίμονα που εκδικείται τις άδικες δολοφονίες των παιδιών της. Ανάμεσα στους απολίτιστους Έλληνες που ακόμα και μετά τον πόλεμο βυσοδομούν εναντίον της ανθρώπινης ζωής, έρχεται η Εκάβη για να διατηρήσει ανέπαφο το κύκνειο άσμα του πολιτισμού: την αγάπη προς τα παιδιά της. Για αυτή την αξία, το θηλυκό θα ενδυναμωθεί για να εκδικηθεί τους δολοφόνους του πολιτισμού.

Συμπερασματικά λοιπόν, η Θράκη είναι, καθώς υποστηρίζει και ο Πετρίδης⁸⁵, ένας κόσμος *between* και *betwixt*, ένας κόσμος ανομίας. Αυτός ο ηθικά ρευστός και χαοτικός κόσμος κατά τον οποίο δεν ισχύουν οι κανόνες του επικού ηρωισμού έχει αποκηρύξει τις παλαιές δομές ως μια παρωδική σκιά του παρελθόντος. Οι ίδιοι οι πρωταγωνιστές είναι εγκλωβισμένοι και γεωγραφικά και ιστορικά σε ένα άτακτο κόσμο όπου η απληστία και η ακοσμία έρχονται σε σύγκρουση με τον παλιό ηρωικό κόσμο. Αυτός ο δίκαιος κόσμος που διέπεται από συγκεκριμένους κώδικες συμπεριφοράς δεν αντιπροσωπεύεται από τους Έλληνες ούτε από τους άνδρες, αλλά από μία γυναίκα και δη βάρβαρη. Τα θεμέλια της κοινωνίας έχουν εξαρθρωθεί, η βούληση των θεών είναι άγνωστη ενώ η βάρβαρη Εκάβη, κρατώντας ζωντανό το επικό παρελθόν προσπαθεί να εξουσιάσει το χάος που δημιούργησαν οι άνδρες. Αυτό το χάος θα συρρικνωθεί από τη φύση της μητρότητας. Ο θάνατος του Πολυδώρου που αποτελεί την κορωνίδα σε μια σειρά από εγκλήματα οδηγεί σταδιακά την Εκάβη στην αποθηρίωση. Ο μόνος τρόπος για να αντιδράσει στην θηριωδία είναι να επιλέξει να γίνει όμοιά τους. Όταν δεν υπάρχει νόμος, επικρατεί το χάος. Στο χάος λοιπόν, η τύφλωση του Πολυμήστορα και η δολοφονία των παιδιών του από την Εκάβη, διασκορπίζουν περισσότερο χάος. Αυτή είναι η ύστατή της προσπάθεια να περισώσει ότι έχει απομείνει από την παλαιά ηθική του ηρωικού κόσμου- αντίθετα με την Μήδεια που αγωνίζεται να συντρίψει αυτή την ηθική.

Και οι δύο γυναίκες χρησιμοποιούν την δύναμη της μητρότητας για να επιτύχουν δύο αντίθετες καταστάσεις: η Μήδεια προσπαθεί να δημιουργήσει το χάος στην καθεστηκία τάξη ενώ, στον αντίποδα, η Εκάβη αγωνίζεται να αποκαταστήσει την παλαιά ηθική στον άτακτο κόσμο. Η πρώτη σκοτώνει τα παιδιά της για να

85 Βλ. Πετρίδης (2014) 1.

απελευθερωθεί από τα δεσμά που την κρατούν στον υφιστάμενο κόσμο, ενώ η Εκάβη προσπαθεί, μάταια βέβαια, να προστατεύσει τα παιδιά της από τον κτηνώδη κόσμο του πολέμου. Και οι δύο γυναίκες είναι ξένες, βάρβαρες, οι οποίες αποτελούν το σύμβολο της θηλυκότητας που εξεγείρεται ασύμμετρα απέναντι στην ηθική που τους επιβάλλει το αρσενικό. Αντιδρούν βίαια, όχι όμως ως ξένες γυναίκες -όπως πολλοί μελετητές υποστηρίζουν- αλλά ως δυναμικές ή απελπισμένες μητέρες οι οποίες αντλούν θετική ή αρνητική δύναμη από τα παιδιά τους. Ο Turkeltaub πολύ εύστοχα παρατηρεί πως η Εκάβη είναι μια άγρια προστατευτική μητέρα η οποία εξαρτάται απόλυτα από την οικογένειά της. Επειδή αυτός ο πόνος και όχι κάποια ιδέα της δικαιοσύνης την αναγκάζει να επιδιώξει εκδίκηση και επειδή έχει απογοητευτεί από την ιδέα ότι υπάρχει είτε θεϊκός είτε ανθρώπινος νόμος, η εκδίκησή της εκτονώνεται στα αθώα παιδιά που δεν είναι υπεύθυνα για όλα της τα δεινά⁸⁶. Αυτή η αγριότητα που προαναφέραμε, πηγάζει από τη δύναμη της υπερπροστατευτικής μητρότητας κι όχι από την νοοτροπία μιας ξένης καταγωγής.

2.1.1 Η αντιπαράθεση των δύο φύλων στην Εκάβη.

Η αντιπαράθεση των δύο φύλων αποτελεί το βασικό υπόστρωμα των δύο τραγωδιών. Οι γυναίκες ανατρέπουν τις κοινωνικές συμβάσεις και ξεπερνούν τα επιτρεπτά όρια αφηφώντας την αρσενική δύναμη, με το να παραβιάσουν τους νόμους είτε να πάρουν τον νόμο στα δικά τους χέρια. Η έμφυλη διαμάχη η οποία συναντάται και στις δύο τραγωδίες, αποτελεί μια βασική ιδεολογική διχοτομία που διατρέχει τις τραγωδίες. Η Εκάβη υποφέρει γιατί είναι γυναίκα και θύμα ενός πολέμου ενώ συγχρόνως απελπίζεται γιατί η μητρότητα αποτελεί ουσιωδέστατη διάσταση της γυναικείας της ιδιότητας. Ο Segal⁸⁷ υποστηρίζει πολύ εύστοχα πως «ο πόλεμος δεν συγγεί μονάχα τις κατηγορίες του πολιτισμένου και του βάρβαρου, αλλά επίσης εκείνες του ανθρώπου και του ζώου, της εκδίκησης και της δικαιοσύνης, του κανονικού και του τερατώδους.»

Αυτή η αίσθηση μεταβατικότητας, αστάθειας και εκκρεμότητας -το οριακό δηλαδή σημείο του πολιτισμού -χαλιναγωγείται από τα τελευταία απομεινάρια αξιών που παρέμειναν στην Εκάβη. Η ρευστότητα, η αστάθεια, ο αποπροσανατολισμός, οδηγούν στην κατάρπτωση των δημοκρατικών θεσμών της οποίας έπεται η ασύδοτη δημαγωγία. Η ωμή βία καθώς και η περιφρόνηση για τους ανθρώπινους ή θεϊκούς νόμους οδηγεί στην απόλυτη εξαχρείωση. Αυτή η ακοσμία λοιπόν είναι η άλλη, αντίθετη πλευρά του νομίσματος από τις αξίες που κρύβει μέσα της η Εκάβη. Η Εκάβη είναι μια μάνα που θεωρεί πως τα παιδιά της, της προσδίδουν αυτή την ψυχική ρώμη για να μπορεί να αντέξει τα δεινά του πολέμου και της δουλείας. Αυτή την τελευταία αίσθηση ελευθερίας έρχονται οι Έλληνες άνδρες και ο Πολυμήτωρ να την εξοντώσουν μαζί με ότι απέμεινε δικό της. Γι' αυτό άλλωστε όταν ο τυφλός Πολυμήστορας της προλέγει πως στο τέλος της ζωής της θα μεταμορφωθεί σε σκύλα με λυσσασμένο βλέμμα, εκείνη του απαντάει: «Αφού τιμωρήθηκες τίποτα δεν με

⁸⁶ Βλ. Turkeltaub (2017) 149.

⁸⁷ Βλ. Segal (1996) 28.

νοιάζει». Η γυναίκα του οίκου λοιπόν, όντας ψυχικά και συναισθηματικά καχεκτική, καταφέρνει να μεταβληθεί σε Νέμεση. Αυτή η Νέμεση γεννήθηκε μέσα από το σπλάγχνα της μητρότητας. Η γοητευτική μορφή της Εκάβης δεν μπορεί να αποκοπεί από την ιδιότητα της μητρότητας: προσπαθώντας να προστατεύσει την κόρη της, μετατρέπεται σε ικέτιδα χρησιμοποιώντας δικανικούς λόγους και λογικά επιχειρήματα. Προσπαθώντας να προστατεύσει τον γιο της φθάνει στο σημείο της παιδοκτονίας.

2.2 Η θολή αγάπη της Εκάβης προς τα παιδιά της.

Δεν μπορούμε να αρνηθούμε το γεγονός πως η Εκάβη προστατεύει με κάθε τίμημα τα παιδιά της. Όμως πίσω από αυτή την ανιδιοτελή αγάπη υποβόσκουν κάποια εγωιστικά αισθήματα τα οποία θα αναλύσουμε πιο κάτω. Συγκεκριμένα, από την μια, η Εκάβη θρηνεί την κόρη της γιατί ικανοποιεί δίπλα της αυτό που ο ίδιος ο άνδρας απολαμβάνει δίπλα στις γυναίκες: την αίσθηση της απόλυτης υπεροχής⁸⁸. Αν πρέπει να παραιτηθεί των προνομίων της, ή καλύτερα της κυριαρχίας της που ασκεί απέναντι στην κόρη της, τότε αισθάνεται κενή και μόνη. Η Beauvoir επεξηγεί πως η μάνα ζηλεύει διπλά: τον κόσμο, που της παίρνει την κόρη της, την ίδια της την κόρη, που κατακτώντας ένα κομμάτι του κόσμου το κλέβει από την ίδια. Ακόμα και η αξιοπρεπής και περήφανη στάση της Πολυξένης απέναντι στον θάνατο είναι κατά κόρον πολύ ανώτερη από την αντίδραση της Εκάβης. Αυτό προκαλεί στην Εκάβη μια ενδόμυχη ζήλεια. Ουσιαστικά της επιβάλλει αυτό που θα έκανε η ίδια, αλλά, ως αξιοπρεπής χαρακτήρας, αδυνατεί να κάνει: να ικετεύσει για την ζωή της. Η Beauvoir⁸⁹ πολύ σωστά παρατηρεί πως μια γυναίκα ελευθερίων ηθών θα θέλει να κλείσει την κόρη της σε μοναστήρι, η αγράμματη θα την αναγκάσει να μορφωθεί. Η Εκάβη θα αναγκάσει την κόρη της να υπερβεί την περηφάνια, κάτι το οποίο ήδη κατέχει η μητέρα της. Μια περηφάνια όμως κίβδηλη αφού ο θάνατος μπορεί να αμαυρώσει και να ξεπεράσει την αξιοπρέπεια της Εκάβης, κάτι που δεν συμβαίνει στην ίδια την Πολυξένη. Αυτό δεν αναιρεί βέβαια την αγάπη της Εκάβης προς την κόρη της, μονάχα που η γερόντισσα σκλάβια κι εγκλωβισμένη γυναίκα δεν μπορεί παρά να αισθάνεται ένα στίγμα ζηλοτυπίας απέναντι στην νεαρή και πνευματικά ελεύθερη κόρη της. Απλά η Εκάβη, ως γυναίκα της τότε εποχής, παραδομένη στο τίποτα, ψάχνει να βιώσει μέσω του παιδιού την πληρότητα και την ζεστασιά και περισσότερο την αξία που δεν κατάφερε- ή που δεν της επέτρεψαν - να επιτύχει μόνη της.

88 Βλ. Beauvoir (2008) 273-274.

89 Βλ. Beauvoir (2008) 271.

Γιατί όμως η Εκάβη φθάνει σε αυτή την εσωτερική ωρίμανση κατά τον θάνατο του υιού της και όχι στον θάνατο της κόρης της; Η Συνοδινού⁹⁰ απαντά πως η πράξη δολοφονίας του Πολυδώρου δεν διαφέρει στην ουσία με την εν ψυχρώ δολοφονία της Πολυξένης. Συγκεκριμένα αναφέρει πως η διαφορά δεν βρίσκεται τόσο στην ουσία αλλά στον τύπο. Έτσι, «όταν θα διαπιστωθεί η δολοφονία και του Πολυδώρου, στον οποίο στήριζε ενδόμυχες ελπίδες για την ανοικοδόμηση του Οίκου των Πριαμιδών, η Εκάβη θα βυθιστεί πλέον σε ένα βάραθρο απελπισίας, από το οποίο δεν θα βγει ποτέ η ίδια.»⁹¹ .Ο θάνατος του υιού λοιπόν παίρνει διαφορετικές διαστάσεις: είναι υπέροχο θα λέγαμε για μια μάνα να φέρνει στον κόσμο ένα άνδρα, γιατί όλες ονειρεύονται να γεννήσουν ένα ήρωα στρατιώτη που θα είναι βεβαίως γένους αρσενικού. Η Εκάβη ονειρεύεται στα μάτια του γιου της έναν καθοδηγητή, ένα αρχηγό στον οποίο θα συμμετέχει στην αθανασία του. Όλα αυτά που εκείνη δεν επιτρέπεται να ζήσει, επιθυμεί να τα ζήσει μέσα από τα μάτια του Πολυδώρου, θα κατακτήσει τον κόσμο μαζί του «με την προϋπόθεση όμως να τον ελέγχει»⁹². Αυτό το όνειρο το εξοντώνει ο Πολυμήστορας ο οποίος δεν σκοτώνει μονάχα το παιδί της αλλά τις ελπίδες της, τα όνειρά της, το μέλλον της δίπλα από ένα τρανό κι ελεύθερο υιό. Ονειρεύεται την ελευθερία που γύρευε στα παιδικά της χρόνια, δίπλα από τον Πολύδωρο ο οποίος θα της ανοίξει τα φτερά για να πετάξει πέρα από τα πρέπει του γυναικείου φύλου. Αυτό βέβαια δεν πρέπει να μας παρασύρει: ο θάνατος του γιου δεν είναι χειρότερος από αυτόν της κόρης, η αγάπη, το όνειρο ακόμα και η ζήλεια αποτελούν δυνατά αισθήματα τα οποία κατέχει και για τους δύο. Η μόνη διαφορά είναι πως χάνει τον άνδρα από τον οίκο, εκείνον που θα τις προστάτευε στο μέλλον, έτσι χάνεται ουσιαστικά το βάθρο της εξουσίας, η κορωνίδα της οικογενειακής πυραμίδας. Σε αυτό το σημείο, θα ήταν συνετό να παραλληλίσουμε την αντίληψη ή το συναίσθημα της Εκάβης με αυτά της Μήδειας. Η Μήδεια γνωρίζει πως η πάλη με τους υιούς της, και με το αρσενικό γενικά, είναι άνιση. Γι'αυτό παρηγορείται παριστάνοντας την θλιμμένη μάνα που έφερε στον κόσμο έναν από «εκείνους που την νίκησαν.»⁹³ Ας μην ξεχνάμε πως η μητρότητα δεν αρκεί σε κάθε περίπτωση για να αισθανθεί η μητέρα πληρότητα: υπάρχουν πολλές μητέρες δυστυχημένες κι ανικανοποίητες. Με αυτό τον τρόπο τα παιδιά αντικαθιστούν τον σκοπό μιας κατεστραμμένης ζωής, αποτελούν το ζυμάρι το οποίο θα γεμίσει το κενό της Εκάβης, ίσως είναι και το υποκατάστατο των ανικανοποίητων φιλοδοξιών της. Θα λέγαμε πως η ζωή της Εκάβης και της Μήδειας συγκλίνουν: Και οι δύο είναι φιλόδοξες, και οι δύο ανικανοποίητες. Η πρώτη κολλά σαν βδέλλα στα παιδιά της που θα την απελευθερώσουν-έτσι πιστεύει τουλάχιστον- από τον εγκλεισμό, ενώ η δεύτερη έχει συνειδητοποιήσει πως τα παιδιά δεν αποτελούν πανάκεια στον τραυματισμένο ψυχισμό της. Ας μην ξεχνάμε πως και οι δύο βρίσκονταν στην εξουσία, την οποία έχασαν κι ακολούθως μέμφονται με τον πιο άγριο τρόπο.

90 Οι απόψεις της Συνοδινού αναφέρονται στον Πετρίδη (2014) 1.

91 Βλ. Πετρίδης (2014) 1.

92 Βλ. Beauvoir (2008) 730.

93 Βλ. Beauvoir (2008) 731.

Αν επιχειρήσουμε να αντιληφθούμε κάπως σφαιρικά τα πράγματα θα λέγαμε πως και οι δύο γυναίκες ακολουθούν τον εξής παράδοξο κανόνα: αποκλείονται από οποιαδήποτε μορφή πολιτικοποίησης, από κάθε δημόσια δραστηριότητα, δεν μπορούν να εργάζονται όπως οι άνδρες αλλά από την άλλη οφείλουν να επιτελούν το δυσκολότερο εγχείρημα που μπορεί να υπάρχει· η διάπλαση ενός ανθρώπου. Πώς μπορεί μια ανολοκλήρωτη προσωπικότητα να προσφέρει στα παιδιά της όλα αυτά που οφείλει ως μάνα να μεταλαμπαδεύσει στους νέους πολίτες; Γι' αυτό ακριβώς τον λόγο ακόμα και η αγάπη της Εκάβης προς τα παιδιά της είναι θολή: βασίζεται σε εκείνα τα σαθρά συναισθήματα που προαναφέραμε, όχι γιατί η Εκάβη δεν μπορεί να αγαπήσει πραγματικά τα παιδιά της, αλλά επειδή έτσι την ανάγκασαν να αγαπά, να μετρά τα πάντα με το συμφέρον και να καταμετρά τα δικά της οφέλη διαμέσου των παιδιών της. Αυτό που θέλω να κατανοήσουμε είναι πως η Εκάβη δεν είναι συμφεροντολόγα, ούτε αγαπά με όρους τα παιδιά της, αλλά η κοινωνία την αναγκάζει να στραφεί στον εαυτό της και να προστατεύσει τον εύθραυστο ψυχισμό της. Την ανάγκασαν να χρησιμοποιεί τα παιδιά της ως απελευθερωτές ή ως αποδιοπομπαίους τράγους της ζήλειας και της χαιρεκακίας που αυτόματα ενυπάρχουν στο πλαίσιο του εγκλεισμού. Και οι δύο γυναίκες εκμεταλλεύονται την ύπαρξη των παιδιών τους, μονάχα που η Μήδεια, ξεπερνά το επιτρεπτό όριο και θέτει τον εγωισμό της πάνω από την αγάπη της. Συμπέρασμα όλων αυτών είναι πως το παιδί θα ήταν καλύτερα να έχει ως μητέρα ένα ολοκληρωμένο άτομο, και όχι μια ακρωτηριασμένη προσωπικότητα, η οποία θα «βρίσκει στη δουλειά της και τη σχέση της με την κοινότητα την ολοκλήρωση του εαυτού της την οποία δεν προσπαθεί τυραννικά να επιτύχει μέσω του παιδιού της».⁹⁴

Η γυναίκα λοιπόν, που έχει πλούσια προσωπική ζωή θα μπορεί να προσφέρει τα πάντα στο παιδί της χωρίς να περιμένει πολλά από αυτό, χωρίς βασικά να περιμένει να δικαιώσει όλη της την ζωή. Έτσι, ενώ η Μήδεια, ως ερωτευμένη γυναίκα, αντιμετωπίζει εχθρικά τους γιους της, επειδή κατέστρεψαν την γοητεία της η οποία κρατούσε μέχρι τώρα ζωντανό το πάθος του Ιάσονα, η Εκάβη αντιμετωπίζει με αγάπη και εχθρότητα τα παιδιά της γιατί της στερούν -αφού δολοφονηθούν- το δικαίωμα να είναι ελεύθερη . Ο θάνατος τους, είναι ο δικός της θάνατος, κι αυτό δεν θα τους το συγχωρήσει ποτέ. Έτσι, η αγάπη αναμειγνύεται με το μίσος- θυμηθείτε το «μητρικό πάθος» της Kristeva και την θεωρία του Freud- με την μόνη διαφορά πως στην Εκάβη νικά η αγάπη και στην Μήδεια το μίσος. Ας μην ξεχνάμε πως η Εκάβη είναι γυναίκα μεγαλύτερης ηλικίας, γι' αυτό και η σεξουαλικότητα της δεν είναι τόσο ενεργή. Έτσι, ως πιο σοφή και ώριμη , μιλά περισσότερο σαν μάνα παρά σαν ερωμένη · άλλωστε, η ηλικία και η τραυματισμένη μητρότητα δίνουν στη γυναίκα μεγαλύτερη σοφία ⁹⁵.

94 Βλ. Beauvoir (2008) 739.

95 Βλ. Foley (2003) 253.

2.3 Από την παθητικότητα στην ενεργοποίηση της εκδικητικότητας, από την απάθεια στο πάθος.

Καθώς ο Βουνιέ96 αναφέρει, οι γυναίκες στον Ευριπίδη κατέχουν ισχυρούς ρόλους κατά τους οποίους παρουσιάζεται ένας έντονος συναισθηματισμός και ανεξέλεγκτα αποθέματα δύναμης για να αγαπούν αλλά και να μισούν. Η Εκάβη, ακριβώς όπως και η Μήδεια είναι ένα δείγμα χαρακτήρα με ποικιλία αντιδράσεων. Η ίδια εκδικείται τους άνδρες, όπως ακριβώς και η Μήδεια, επειδή η απροσδόκητη συμπεριφορά τους προσέβαλε τον κώδικα αξιών τους. Αυτές οι αξίες αν και ελληνικές, καθορίζουν και προσδιορίζουν το γυναικείο φύλο. Και οι δύο γυναίκες δρουν με κάθε αυτονομία και ανεξαρτησία και πλήρη επίγνωση των συνεπειών και των λαθών τους που πιθανώς να προκύψουν από τα εκδικητικά τους σχέδια. Τα σχέδια αυτά δεν επιδέχονται καμία αλλαγή είτε από ανθρώπινη ή θεϊκή παρέμβαση. Και οι δύο επιχειρηματολογούν, εκφράζουν άφοβα τις σκέψεις τους και ακολουθούν ένα κοινό κώδικα ήθους κι αξιών οι οποίες βασίζονται σε ένα κοινό παρονομαστή ιδεών και αντιλήψεων.

Το μεγαλύτερο πάθος όμως που βιώνει η Εκάβη ως μητέρα, είναι ο θρήνος για τα δολοφονημένα της παιδιά. Μέσα λοιπόν στην ένταση του θρήνου της Εκάβης πρέπει να νιώσουμε την αναταραχή ενός βίαιου πάθους που γεννάται97. Η διαδικασία κατά την οποία η Εκάβη, όπως και η Μήδεια, οδηγούνται στην εκδίκηση είναι αποτέλεσμα εσωτερικής ωρίμανσης η οποία οδηγεί στην αυτοσυνειδησία. Πλέον, οι γυναίκες, ανήμπορες να δράσουν έναντι των ανδρικών αξιών, που κάθε άλλο παρά αξίες μπορούν να ονομαστούν, συνειδητοποιούν το ρόλο που διαδραματίζει –και που μπορεί να διαδραματίσει- το φύλο τους. Όπως η Αλεξοπούλου98 αναφέρει «καταλύτης γι' αυτήν την ωρίμανση αποτελεί η γενικότερη στάση των ανδρών, όπως εκφράστηκε με την προδοσία του Ιάσονα, την απληστία και την δολοφονική ενέργεια του Πολυμήστορα». Κατά την ίδια99, «τις αντιδράσεις της Εκάβης πρέπει να τις προσεγγίσουμε με σημείο αναφοράς τα δύο διαφορετικά γεγονότα των οποίων είναι άμεσος αποδέκτης με την ιδιότητα της μητέρας.» Στις αντιδράσεις λοιπόν της Εκάβης παρατηρούμε μία διαφορά σε σχέση με τις αντιδράσεις της Μήδειας: από την αρχή μέχρι το τέλος η Μήδεια είναι δραστήρια επί σκηνής εκτός από μερικές στιγμές κατά τις οποίες δεν τρώει, δεν μιλά και είναι κλεισμένη -σύμφωνα με τα λόγια της τροφού- στο δωμάτιό της. Αντίθετα η Εκάβη, ως γερόντισσα σκλάβα, υποβαστάζεται από τις Τρωαδίτισσες για να περπατά, παθητική, ανήμπορη και ταπεινωμένη ως πρώην βασίλισσα. Μετά την είσοδο της Πολυξένης, η Εκάβη αντιδρά με τον ίδιο παθητικό τρόπο: είναι φανερό πως ο Ευριπίδης ήθελε να αντλήσει δύναμη και έντονο πάθος από την σύγκρουση μεταξύ του παθητικού παρελθόντος και του δραστήριου παρόντος. Όταν πια η Εκάβη αντιλαμβάνεται τον επικείμενο θάνατο της κόρης της, πέφτει κέτης και κάνει τα αδύνατα δυνατά για να σώσει την Πολυξένη. Όταν

96 Βλ. Αλεξοπούλου (2000) 19.

97 Βλ. Lesky (2011) 334.

98 Βλ. Αλεξοπούλου (2000) 65.

99 Βλ. Αλεξοπούλου (2000) 66.

βρίσκεται αντιμέτωπη με τον Οδυσσέα η μεταμόρφωσή της είναι πιο έντονη: η ύπαρξη αυτής της μεταμόρφωσης έχει ως ρίζες της, την σύγκρουση των ηθικών αξιών του ανδρικού και γυναικείου φύλου.

Ο Οδυσσέας, παμπόνηρος και συμφεροντολόγος έρχεται σε σύγκρουση με την ιδιότητα της μητέρας που κουβαλά η Εκάβη μέσα της. Ενώ ως προ ολίγου ήταν παθητική κι ουδέτερη, τώρα, καταφεύγει σε λογικές ρήσεις- όπως ακριβώς η Μήδεια απέναντι στον συμφεροντολόγο Ιάσονα-για να τεκμηριώσει όχι μονάχα τις απόψεις της αλλά και τις αντιλήψεις της περί των κώδικα αξιών: η γυναίκα ως μάνα οφείλει να υποστηρίξει και να προστατεύσει τα παιδιά από το επικείμενο κακό. Ακολουθώντας, η αποκάλυψη του θανάτου του Πολυδώρου, οδηγεί την πρωταγωνίστρια σε εξωτερική της εσωτερικής της κατάστασης, με επιφωνήματα και αυτοχαρακτηρισμούς απόγνωσης που χρησιμοποιεί και η ίδια η Μήδεια. Και οι δύο βιώνουν δύσκολες καταστάσεις, στις οποίες οι εξωτερικές και εσωτερικές τους συγκρούσεις τις καθιστούν αδύναμες για να βρουν την επιθυμητή διέξοδο σε αυτό το οικογενειακό παρατράγουδο. Όντας εγκλωβισμένες ανάμεσα στις προσωπικές τους αξίες, στην αίσθηση της μητρότητας, και στον ανδρικό κώδικα αξιών, τις οδηγούν από τις παθητικές τους αντιδράσεις στις ενεργητικές, κατά τις οποίες δραστηριοποιούνται για να καταστήσουν το δίκαιο δυνατό.

2.4 Το γυναικείο σύστημα αξιών.

Ως συμπέρασμα των προαναφερθεισών θεωριών αποτελεί το παρακάτω σχήμα κατά το οποίο:

Προσωπικές γυναικείες αξίες + ιδιότητα της μητέρας > ανδρικό σύστημα αξιών

Οι γυναίκες ως μητέρες αναγκάζονται να ακολουθήσουν το ανδρικό σύστημα αξιών - το συμφέρον και το δόλο, γιατί ο δόλος δεν είναι γυναικείο χαρακτηριστικό αλλά ανδρικό- τον οποίο η γυναίκα ως αδύναμη, τον χρησιμοποιεί για να πετύχει τους σκοπούς της, δηλαδή για να ελέγχει την ανδρική δύναμη. Συγκεκριμένα, η Εκάβη ικετεύει τον Αγαμέμνονα με στόχο να ενδώσει στις απαιτήσεις της, ενώ η Μήδεια χρησιμοποιεί ως μέσο πίεσης τον Αιγέα. Ο δόλος, η ευεργεσία και η ικεσία οδήγησαν τελικά στον επιθυμητό σκοπό: στην εκδίκηση. Ας μην ξεχνάμε αυτό που η Foley¹⁰⁰ παρατηρεί, πως οι γυναίκες ήταν πιο επιρρεπής στην κακοποίηση γι' αυτό και ήταν προσκολλημένες στις παραδόσεις οι οποίες προστάτευαν τους αδύναμους (όρκοι, υποσχέσεις, κώδικας φιλοξενίας). Έτσι, ενώ η Εκάβη βρισκόταν σε δυσμενή θέση, εντούτοις πέτυχε τον σκοπό της χρησιμοποιώντας στρατηγική και διάφορα μέσα ανάλογα με αυτά της Μήδειας, δηλαδή την ικεσία, τον δόλο και την τακτική της ανταπόδοσης¹⁰¹. Η συνεργασία λοιπόν με τους άνδρες που είχαν δύναμη, τις εξυψώνει με τις ανδρικές αξίες τιμής. Χρησιμοποιούν δηλαδή τους άνδρες για να

100 Βλ. Foley (2001) 287.

101 Βλ. Αλεξοπούλου (2000) 69.

εκδικηθούν την ανδρική αξία ενώ χρησιμοποιούν την ανδρική αξία για να εξοντώσουν την ηθική των ανδρών. Εκτός αυτών, οι δύο γυναίκες χρησιμοποιούν ένα άλλο δυνατό τους όπλο για να εξομοιωθούν με τους άνδρες: τον λόγο. Η ρητορική τους ικανότητα μας επιβεβαιώνει πως στα δύσκολα η μητέρα και η γυναίκα στο σύνολό της μπορεί να ξεπεράσει τον εαυτό της. Αν εστιάσουμε την προσοχή μας στο βαθύτερο νόημα τις προαναφερθείσας μαθηματικής πράξης θα παρατηρήσουμε αυτό που πολύ εύστοχα εξέφρασε ο Burnett¹⁰², δηλαδή το παράδοξο της μητρότητας, η οποία αποτελεί το κίνητρο για να ξεπεράσουν οι γυναίκες τον εαυτό τους και να γίνουν ή να συμπεριφέρονται σαν τους άνδρες.

Έτσι η εκδικητικότητα τους είναι καθαρά προϊόν αντίδρασης στην καταπάτηση των γυναικείων αξιών από τους ανδρικούς χαρακτήρες. Μονάχα η μητρική ιδιότητα μπορεί να δώσει όμως εκείνη την δύναμη στη γυναίκα για να αντιμετωπίσει και να υιοθετήσει τις ανδρικές αξίες- άλλωστε για να εξοντώσει κάτι πρέπει πρώτα να εξομοιωθεί μαζί του. Η γυναίκα από την μητέρα διαφέρει μονάχα στην επιλογή του συστήματος αξιών: η μητέρα ακολουθεί το σύστημα αξιών του άνδρα για να μπορεί να μεγαλώσει τα παιδιά της σε αυτόν τον κόσμο που περιβάλλεται. Η μητέρα λοιπόν είναι μια ανδροπρεπής γυναίκα η οποία κατά βάθος, με την ιδιότητα της γυναίκας, είναι ευάλωτη αλλά συγχρόνως και σκληρή η οποία οδηγείται από τα πάθη της. Αυτή η υποταγή στο πάθος περιγράφεται με κάθε ρεαλισμό και εξυψώνει τις μητέρες σε κάτι έξω από το ανθρώπινο, κάτι θεϊκό. Οι μέτριοι χαρακτήρες ενδίδουν στο συμφέρον τους ενώ οι ανώτεροι χαρακτήρες, οι μητέρες, όπως η Εκάβη, ενδίδει στο συμφέρον των παιδιών της.

2.5 Βάρβαρες όχι από καταγωγή, αλλά από....μητρότητα!

Οι ηρωίδες λοιπόν του Ευριπίδη είναι συγκινητικές αλλά και τρομακτικές επειδή η ζωή τους μοιάζει με τις ζωές των καθημερινών ανθρώπων αλλά η αντίδρασή τους εξομοιώνεται με κάτι το θεϊκό. Ξεσκεπάζοντας τα προσώπια των βάρβαρων αυτών γυναικών και αποκωδικοποιώντας την πλαστή περσόνα που χρησιμοποιούν για να πετύχουν τους σκοπούς τους, παρατηρούμε πως το παρελθόν συνενώνεται με το παρόν για να επιδιώξουν μαζί αυτό που δεν καταφέραμε ως κοινωνία ακόμα: τον απεγκλωβισμό της γυναίκας-μητέρας από την ανδροκρατούμενη εξουσία. Η μητρότητα η οποία ως φαινόμενο ανήκει μονάχα στο γυναικείο φύλο, επαναπροσδιορίζει τον ορισμό της εσωτερικής και εξωτερικής ελευθερίας η οποία με τη σειρά της παίρνει διαφορετικές μορφές στον ψυχισμό των γυναικών της αρχαίας και σημερινής εποχής. Η μητρότητα λοιπόν αμφισβητεί τις ανδρικές αξίες και επιβάλλει στην κοινωνία ένα καινούριο κόσμο.

102 Βλ. Burnett (1998) 177.

Μήπως τελικά δεν είναι τυχαία η επιλογή δύο βάρβαρων μητέρων; Οι ξένες γυναίκες, αυτό το απόκοσμο και ιδιόμορφο κομμάτι της γυναικείας πραγματικότητας, συμβολίζει ουσιαστικά την ξένη μορφή της μητρότητας. Η πατριαρχία φοβάται την μητρότητα γιατί προσδίδει στην γυναίκα μια καινούρια δύναμη την οποία δεν μπορεί να διαχειριστεί: έτσι η μητέρα αυτομάτως παρουσιάζεται ως μια ξένη, βάρβαρη γυναίκα η οποία δεν μπορεί να εγκλωβιστεί στο κελί που της επέβαλαν. Αυτή λοιπόν η βάρβαρη πλευρά της Μήδειας και της Εκάβης δεν είναι η καταγωγή τους, αλλά η φύση της μητρότητάς τους. Και στα δύο έργα ο Ευριπίδης δημιουργεί αντιφάσεις στους χαρακτήρες των δύο γυναικών: από τη μια είναι τρυφερές μητέρες κι από την άλλη, δαιμονισμένες φόνισσες. Δεν είναι τυχαίο που η στρατηγική του μεγάλου αυτού τραγικού ποιητή κτίζεται γύρω από το ζήτημα της μητρότητας. Και οι δύο είναι μητέρες, και οι δύο επιβάλλουν την δικαιοσύνη όπως θα την επέβαλλε μονάχα η κτηνωδία ενός άνδρα, και οι δύο αποκτούν μια εξωπραγματική δύναμη που τους εξισώνει με το αρσενικό. Και στις δύο περιπτώσεις η προδοσία τις εξοργίζει χρησιμοποιώντας τα παιδιά τους, ίσως ο αποδιοπομπαίους τράγους, ίσως ως αφορμή, για να κηρύξουν πόλεμο με την ίδια την κοινωνία. Και οι δύο πολεμούν την εξουσία με την χρήση του υπερφυσικού γεγονότος, της γέννησης των παιδιών, προσπαθώντας να σπάσουν τον κλοιό της ασφυκτικής πίεσης του περιβάλλοντος κόσμου.

Αν και οι δύο προσωπικότητες έχουν κοινό σκοπό, χρησιμοποιούν με διαφορετικό τρόπο το υπερφυσικό για να νικήσουν το αρσενικό. Η μία το προστατεύει και η άλλη το αποβάλλει από το σώμα της. Και οι δύο παίρνουν την μορφή του τέρατος και του δαιμονισμένου πλάσματος που παρασύρεται από το πάθος. Αυτό το πάθος τις μεταμορφώνει σε δαιμόνια τα οποία ξεφεύγουν από τη φύση του ανθρώπινου όντος. Η μητρότητα επιφέρει την υπέρβαση και την υπερβολή στο σώμα και στη ψυχή της γυναίκας. Δεν την φέρνει πιο κοντά στο ζωικό ένστικτο όπως υποστηρίζουν πολλοί φιλόσοφοι αλλά στο πνευματικό οίστρο της δημιουργίας και της αυτοκαταστροφής. Αυτή η υπέρβαση θεωρείται παρά φύσιν πια και όχι κατά φύσιν. Ο ίδιος ο Ευριπίδης αλλά και ο αρχαίος κόσμος το σύνολό του εκφράζει ένα δέος ίσως και τρόμο απέναντι στο υπερφυσικό γεγονός της μητρότητας. Η γυναίκα ως μητέρα αλλάζει, γίνεται ένα πολύ δυνατό υπερφυσικό ον, μία «ξένη», η οποία είναι έτοιμη να καταστρέψει το περιβάλλον της για τα ιδανικά της. Έτσι, καθώς υποστηρίζει η Murnaghan, στην περίπτωση πολλών τραγικών γυναικών, η ματαιωμένη μητρότητα εμπνέει εκδικητική συμπεριφορά¹⁰³. Η πληγωμένη μητέρα λοιπόν είναι δαίμων, δεν είναι άνθρωπος. Αυτή η επένεργεια του πάθους και η κατάρριψη των ανθρώπινων ορίων φέρνει τις δύο γυναίκες κοντά.

Σήμερα το θηλυκό επαναπροσδιορίζει την ελευθερία του μέσα από την μητρότητα, σύμφωνα με το πρότυπο της Εκάβης και της Μήδειας. Η δύναμη της γυναίκας μέσα από την γέννηση του παιδιού της δεν άλλαξε και δεν θα αλλάξει στο πέρασμα του χρόνου. Ο τρόμος του αρχαίου κόσμου για την δύναμη που φέρνει στη γυναίκα η γέννηση μιας νέας ζωής, ενυπάρχει ακόμα στους νόμους του αρσενικού που επιθυμεί να κρατά την ψυχική παλιγγενεσία στους τοίχους ενός σπιτιού. Μήπως τελικά η γυναίκα μέσα από το υπερφυσικό αποκτά μια εξωπραγματική δύναμη που δεν συγγενεύει με την ρώμη του αρσενικού αλλά την ξεπερνά; Ίσως γι' αυτό ακριβώς τον λόγο το αρσενικό τρομάζει μπροστά στην δύναμη που φέρνει μαζί της η γέννηση; Το

103 Βλ. Murnaghan (2005) 240.

ελεύθερο πνεύμα της μητέρας καταπιέζεται στα χέρια του αρσενικού. Το αρσενικό την περιορίζει γιατί ακριβώς γνωρίζει τις τρομακτικές δυνατότητές της. Μήπως η Εκάβη είναι εκείνος ο δαίμων που κρύβει η κάθε γυναίκα μέσα της, ίσως ως ένστικτο -εδώ θα διαφωνούσε η Beauvoir- το οποίο την διατάζει να προστατεύσει το παιδί της από την αυθαιρεσία των μεγάλων; Δεν είναι καθόλου τυχαίο λοιπόν που οι δύο πρωταγωνίστριες είναι μητέρες. Η μητρότητα τους οδήγησε σε αυτό που ο αναγνώστης ονομάζει ως βαρβαρότητα. Οι δύο βάρβαρες γυναίκες όμως δεν είναι καθόλου βάρβαρες: απλά αντέδρασαν στον ευνουχισμό της θηλυκότητάς τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Σημερινή Εκάβη και Μήδεια

Ο Lesky παρατηρεί πως ο Ευριπίδης αποδίδει το πάθος με εκρήξεις οργής ή έρωτα κατά τις οποίες αποκτούν σημασία οι ρόλοι των παιδιών¹⁰⁴. Συγκεκριμένα, η Εκάβη φροντίζει τα παιδιά της και τα προστατεύει από το κακό για να μπορεί να υπάρξει ως μητέρα, ενώ αντίθετα η Μήδεια τα αφανίζει για να μπορεί να υπάρξει ως γυναίκα. Αλήθεια, πώς η σημερινή γυναίκα παίρνει το ρόλο της Εκάβης ή της Μήδειας για να αντιμετωπίσει στον σκληρό κόσμο της πατριαρχίας; Ποιες γυναίκες γίνονται φωλιές για να κλείσουν μέσα τα παιδιά τους και ποιες μαχαίρι για να δώξουν ότι τις καταπιέζει; Πώς όμως το φεμινιστικό κίνημα, το παραδοσιακό και το μοντέρνο, αντιμετωπίζουν το φαινόμενο της μητρότητας και πώς θεωρούν ότι επηρεάζει τη ζωή μιας γυναίκας; Τέλος, πώς η γυναίκα μπορεί να αποκτήσει την ανεξαρτησία της και να είναι συγχρόνως μητέρα; Θα μπορούσαμε να εξισορροπήσουμε κάπως τα δύο άκρα που αντιπροσωπεύουν οι δύο γυναίκες; Θα μπορούσαμε να συνενώσουμε την φροντίδα της μητρότητας με την ανεξαρτησία της καριέριστας;

3.1 Παραδοσιακός φεμινισμός κατά της μητρότητας , Μήδεια.

Η Badinter Elisabeth¹⁰⁵ προειδοποιεί τις Ευρωπαίες: «Η ισχυρή επιστροφή του νατουραλισμού, ο οποίος επαναφέρει την πολυχρησιμοποιημένη έννοια του μητρικού ενστίκτου και εγκωμιάζει τον μαζοχισμό και τη θυσία της γυναίκας, αποτελεί τον χειρότερο κίνδυνο για τη χειραφέτηση των γυναικών και την ισότητα των φύλων». Ο φεμινισμός ξεκίνησε ως ένα κίνημα το οποίο θα αναβάθμιζε την κοινωνική ζωή της γυναίκας. Έτσι, τις δεκαετίες του 1960 και 1970 επιβλήθηκε κυρίως η άρνηση της μητρότητας και της θηλυκότητας με στόχο το θηλυκό να μπορεί να ανταγωνιστεί το αρσενικό σε θέματα καριέρας και εργασίας. Ενώ η πατριαρχική κοινωνία αντικρίζει τις γυναίκες ως μητέρες και τροφούς των παιδιών, η γυναίκα αγωνίζεται να μοιάσει στον άνδρα, γι' αυτό και συμπεριφέρεται πολλές φορές με εξομοιωμένα ανδρικά χαρακτηριστικά. Υιοθετούν λοιπόν το ανδρικό πρότυπο ζωής, απαρνούμενες τον ρόλο της νοικοκυράς η οποία οφείλει να φροντίζει τον οίκο χωρίς να ενδιαφέρεται για την προσωπική της ανέλιξη. Ήταν διαδεδομένη η πεποίθηση πως η δημιουργία της οικογένειας θα οδηγήσει στην αποχαίνωση και την κοινωνική απομόνωση οι οποίες με τη σειρά τους θα φέρουν την ανισότητα των φύλων. Έτσι η γυναίκα, με βάση τον παραδοσιακό φεμινισμό, αποφεύγει την δημιουργία της οικογένειας για να μην εξαρτάται από ένα μωρό το οποίο θα καταστρέψει την καριέρα της. Τα παιδιά

104 Βλ. Lesky (2011) 414.

105 Βλ. Badinter (2005) 128.

θεωρούνται βαρίδιο στην ανεξαρτησία του θηλυκού το οποίο φοβάται πως η βιολογία του θα μετατραπεί σε πεπρωμένο. Δεν επιτρέπει λοιπόν στον άνδρα να δημιουργεί μονάχος του ελεύθερα την στιγμή που η ίδια διαιωνίζει αποκλειστικά το είδος τους.

Αποτέλεσμα της προαναφερθείσας φιλοσοφίας αποτελεί το φαινόμενο της έκτρωσης. Πολλές φεμινίστριες, όπως η Beauvoir υποστήριξαν το δικαίωμα στην έκτρωση και στην ελευθερία της εργασίας. Συγκεκριμένα η Beauvoir¹⁰⁶ υποστήριξε πως ο έλεγχος των γεννήσεων και η νομιμοποίηση της έκτρωσης θα προσέφεραν στη γυναίκα τουλάχιστον την πιθανότητα να απολαμβάνει ανεξάρτητα και ελεύθερα την ευθύνη της μητρότητάς της. Συγχρόνως παρατήρησε πως πολλές γυναίκες είναι βαθιά απορροφημένες από τους έρωτες ή την καριέρα τους που η ύπαρξη ενός παιδιού, μόνο προβλήματα θα τους επιφέρει. Αυτή η περίπτωση μας θυμίζει την Μήδεια η οποία ασχολούμενη με τα ερωτικά της, αποφασίζει να αποδεσμευτεί από την μητρότητα σκοτώνοντας τα παιδιά της. Αυτό δεν διαφέρει πολύ από την γυναίκα που θέλει να χειραφετηθεί και φοβάται μήπως το παιδί την υποδουλώσει σε καινούριο ζυγό. Η Μήδεια απεχθάνεται τα βλαστάρια του πατέρα τους, γιατί εκείνος, ο Ιάσωνας τόλμησε να την προδώσει. Έτσι σκοτώνει τα παιδιά της όπως μια καριερίστα σκοτώνει το έμβρυό της : για χάρη της ανεξαρτησίας. Η γαλλίδα φεμινίστρια¹⁰⁷ διαπιστώνει πως το έμβρυο είναι ένα κομμάτι του εαυτού της, και ένα παράσιτο που την εκμεταλλεύεται. Το εξουσιάζει, και εξουσιάζεται από αυτό.

Η εγκυμοσύνη και η μητρότητα στο σύνολό της, αποτελεί υπέρβαση της θηλυκότητας και προμήνυμα του θανάτου της. Εξού και η Μήδεια υποστηρίζει πως η γέννα είναι χειρότερη κι από τον πόλεμο. Το πέραςμα λοιπόν από την μητρότητα δημιουργεί απογοήτευση επειδή τα υποκείμενα, οι γυναίκες, ελπίζουν ότι κάποιο εξωτερικό γεγονός, κι όχι η εσωτερικότητα, θα ανανεώσει την ζωή τους· η πραγματικότητα όμως είναι πολύ πιο σκυθρωπή. Η νέα μητέρα οφείλει να θυσιάζεται για το παιδί της, να στερείται η ίδια τις επιθυμίες της και τα όνειρά της για να μεγαλώνει τα παιδιά της. Έτσι, σύμφωνα με τις μητέρες που οδηγούνται στην άμβλωση ή στην παιδοκτονία, αναδύεται το εξής ερώτημα: υπάρχει μητρικό ένστικτο; Η Beauvoir¹⁰⁸ απαντά πως η «συμπεριφορά της μητέρας καθορίζεται από την κατάσταση και από τον τρόπο με τον οποίο τη βιώνει. Και είναι εξαιρετικά ευμετάβλητη.» Έτσι, το μητρικό ένστικτο δεν υπάρχει ως μορφή διαίσθησης αλλά κατάστασης που εμφανίζεται στον περιβάλλοντα κόσμο. Η μητέρα λοιπόν που σκοτώνει το έμβρυο δεν εκδικείται τη φύση της ή το παιδί ή την θηλυκότητα ως έννοια, αλλά τον ίδιο τον άνδρα. Το χτύπημα όμως αυτό το δέχεται ο ίδιος της ο απόγονος. Ανυπεράσπιστα παιδιά αφήνονται στα χέρια των Μηδειών και μέσα από τις ανταρσίες και τις φιλοδοξίες που εγκλωβίζονται στο εσωτερικό τους κελί, βασανίζονται στα γυναικεία χέρια σαν κούκλες που δεν είναι επιθυμητές στον κόσμο των μεγάλων.

106 Βλ. Beauvoir (2008) 697.

107 Βλ. Beauvoir (2008) 704.

108 Βλ. Beauvoir (2008) 722.

Συμπερασματικά λοιπόν, κάποιες φεμινίστριες, υποστήριξαν και υποστηρίζουν πως το βασικό στοιχείο που διαφοροποίησε την γυναίκα από τον άνδρα και την υποβίβασε σε ένα κατώτερο ον το οποίο δεν έχει τα ίδια δικαιώματα με το αρσενικό, είναι το οικουμενικό χαρακτηριστικό της μητρότητας. Η φροντίδα, η θαλπωρή, η αυτοθυσία και το ντάντεμα αποτελούν θηλυκοποιημένη έννοια στην κοινωνία μας, αφού θεωρείται λογικό και φυσικό η γυναίκα να είναι η πλέον κατάλληλη για την ανατροφή των παιδιών. Αυτός τους ο ρόλος κρίθηκε από τους άνδρες απαραίτητος. Έτσι προσδιορίστηκε η δραστηριότητά τους στον οίκο, υπηρετώντας μια ιερή και αναγκαστική υποχρέωση- ίσως ακόμα και κοινωνικό καθήκον -το οποίο είναι άκρως εκμεταλλευτικό και καταναγκαστικό. Θεωρούν λοιπόν πως μέσω της μητρότητας οι γυναίκες απομονώθηκαν στον ιδιωτικό χώρο του οίκου παραμελώντας τα πολιτικά και κοινωνικά δρώμενα. Επιπροσθέτως, η Πανουτσοπούλου και η Κοσσυφολόγου 109 αναφέρουν πως «στα πλαίσια αυτής της λογικής, διαμορφώθηκαν κοινωνικές αντιλήψεις και πολιτικές, καθορίστηκαν οι μορφές εργασίας και εκπαίδευσης, δικαιολογήθηκαν οι διακρίσεις ανάμεσα στα δύο φύλα, με το επιχείρημα "μη βλάψουμε την μητρότητα" και έτσι εδραιώθηκε η πατριαρχία.»

3.1.1 Φεμινισμός που καταδικάζει την έκτρωση και προστατεύει τον θεσμό της μητρότητας, Εκάβη. Προφίλ μητέρων κατά τον ψυχαναλυτή Alain Braconnier.

Από την άλλη μεριά, το βιβλίο «Υπεράσπιση των δικαιωμάτων των γυναικών» που η Mary Wollstonecraft¹¹⁰ έγραψε το 1792 στην Αγγλία καταδικάζει την έκτρωση και την παιδοκτονία. Όπως λοιπόν βλέπουμε, η στάση του γυναικείου αυτού κινήματος απέναντι στις εκτρώσεις είναι αρνητική. Έτσι μπορούμε να διερωτηθούμε πώς λοιπόν, φτάσαμε στο «μεταγενέστερο ρεύμα» όπου όταν μια φεμινίστρια τοποθετηθεί κατά των εκτρώσεων θεωρείται συντηρητική; Η Frederica Mathewes-Green¹¹¹ επεξηγεί πως ο φεμινισμός, όπως επεκράτησε τελευταία, επεδίωξε την επαγγελματική κατάρτιση και τη σεξουαλική ελευθερία της γυναίκας. Έτσι η δημόσια ζωή δυσχεραίνεται από την ευθύνη για τα παιδιά, ενώ από την ανεύθυνη σεξουαλική δραστηριότητα είναι λογικό να προκύπτουν ανεπιθύμητες εγκυμοσύνες. Αποτέλεσμα αυτού είναι η παραγωγή παιδιών σε ένα κόσμο όπου θεωρεί τα βρέφη εμπόδιο για την ελεύθερη ζωή· αυτή η εννοιολογική σύγκρουση βρίσκει την επίλυσή της στο τραπέζι των εκτρώσεων. Από τη στιγμή που δεν επιθυμεί να περιορίσει την σεξουαλικότητά της, η μόνη λύση είναι η άμβλωση και η παιδοκτονία.

Ας εξετάσουμε τώρα την άλλη όψη του νομίσματος: την φροντίδα και την προστασία που παρέχει η Εκάβη στα παιδιά της. Ας μην ξεχνάμε πως η Εκάβη είχε γεννήσει 50 παιδιά προσφέροντας, αυτό που η παράδοση επιθυμεί να λείει, τους απογόνους του γένους. Σύμφωνα με την Beauvoir¹¹² οι δύσκολες και αλόγιστες εγκυμοσύνες σκοτώνουν το μητρικό συναίσθημα, όμως σε αυτή την περίπτωση δεν ισχύει κάτι τέτοιο. Οι αλόγιστες λοιπόν εγκυμοσύνες της Εκάβης δεν σκότωσαν το μητρικό ένστικτο αλλά αντίθετα το ενδυνάμωσαν. Η Εκάβη αποτελεί τη γυναίκα που αποδέχεται τον παραδοσιακό της ρόλο ως νοικοκυρά και κυρίαρχη του οίκου, η οποία

109 Βλ. Πανουτσοπούλου και Κοσσυφολόγου (Άδηλη χρονιά) 1.

110 Το βιβλίο αναφέρεται στην μεταπτυχιακή εργασία της Αναστασιάδου, κατά την οποία αναλύεται λεπτομερώς η φιλοσοφία της Mary Wollstonecraft.

111 Βλ. Frederica Mathewes-Green (2007-2015) 1.

112 Βλ. Beauvoir (2008) 688.

γεννά ζωή και φροντίζει τα παιδιά της παίρνοντας τον ρόλο της καλής τροφού. Θεωρεί την μητρότητα ως το υπέρτατο αγαθό της θηλυκότητας και την εξυμνεί με κάθε ιερότητα· δεν επιθυμεί μεγαλύτερες ελευθερίες, ούτε διογκωμένη ανεξαρτησία, αλλά επιζητεί μονάχα την δικαίωση των παιδιών της και την ευτυχία τους.

Βέβαια, η Εκάβη , μετά τον θάνατο του άνδρα της επιδεικνύει αυτήν την επιθετική προσκόλληση απέναντι στα παιδιά της που επιδεικνύουν μονάχα οι γυναίκες που έχασαν την τρυφερότητα του άνδρα τους. Έτσι, η Εκάβη έχασε τον άνδρα της στον πόλεμο, παρέμεινε μόνη μαζί με τα παιδιά της, τα οποία αντικατέστησαν την τρυφερότητα του συζύγου. Το κενό λοιπόν αυτό του εραστή, το ικανοποιεί απόλυτα το παιδί. Βρίσκει στα παιδιά της σαρκική πληρότητα με την κυριαρχική σημασία της λέξης. Με λίγα λόγια θα πάρει από τα παιδιά της αυτό που ο ίδιος ο άνδρας ψάχνει στην γυναίκα: τη λεία. Τα ομοιώματά της, ο Πολύδωρος και η Πολυξένη, ενσαρκώνουν την ίδια την φύση, η οποία ανήκει στην μητέρα. Συγχρόνως, η κτητική πλευρά της Εκάβης δίνει στα παιδιά αυτό που ο εραστής προσφέρει στην γυναίκα: την απληστία. Χρησιμοποιεί, με την επιβεβλημένη κυριαρχία της, την μέθοδο του σφετερισμού διαμέσου της τρυφερότητας και της σωματικής επαφής με τα παιδιά. Η υπερπροστατευτική μητέρα λοιπόν, πράττει αυτά που θα έπρεπε να πράξουν τα ίδια της τα παιδιά για να προστατεύσουν τον εαυτό τους: παρακαλεί τους Έλληνες ηγεμόνες να σώσουν την κόρη της ενώ η ίδια η Πολυξένη αρνείται να σώσει τον εαυτό της.

Θα λέγαμε πως με βάση τα 5 προφίλ μητέρων του ψυχαναλυτή Alain Braconnier¹¹³ , η Εκάβη ανήκει στην υπερπροστατευτική μητέρα: Αγχωτική, παρεμβατική και κτητική, σπεύδει να σώζει τα παιδιά της σε κάθε δυσκολία, μη επιτρέποντάς τους να πάρουν πρωτοβουλίες και μετατρέποντάς τους σε άβουλα πλάσματα τα οποία αποδέχονται την μοίρα τους αμαχητί. Μεταχειριζόμενη τότε τον φόβο και τότε την μητρική θαλπωρή, απαιτεί μια αποκλειστική σχέση με τα παιδιά της: έχασε τον άνδρα της, κι ο χαμένος συζυγικός έρωτας μετατρέπεται σε συναισθηματική κτήση κι εμμονή. Αντίθετα η Μήδεια και οι σύγχρονες Μήδειες, αποτελούν το δείγμα της ευνουχιστικής μητέρας. Αυτή η μητέρα βρίσκεται σε διαρκή σύγκρουση με τους άνδρες τους οποίους επιθυμεί να ελέγχει. Δεσποτική, αυταρχική κόβει τον «φελλό» για να τον ενσωματώσει στην προσωπικότητά της. Έτσι, επιδεικνύει στους υιούς της ποιος είναι το αφεντικό, και ποιος κατέχει τον έλεγχο -η γυναίκα- στις ανθρώπινες σχέσεις.

113 Βλ. Braconnier (2014) 1.

Επίλογος

Συμπερασματικά, το βαθύτερο νόημα που πηγάζει από τις δύο τραγωδίες είναι το εξής: Η μητρότητα αποτελεί την αιτία, την αφορμή και την απαρχή μιας καταστροφικής εκδικητικότητας κατά την οποία, εν τέλει, οι πρωταγωνίστριές μας αυτοκαταστρέφονται. Η Εκάβη εκδικείται την παραβιαζόμενη μητρότητά της ενώ η Μήδεια είναι πρόθυμη να είναι ο ίδιος ο δολοφόνος των παιδιών της για να πληγώσει τον Ιάσονα για το δεύτερο γάμο του. Έτσι, συμφωνούμε με αυτό που διατύπωσε σφαιρικά, χωρίς περαιτέρω ανάλυση, η Murnaghan: Οι ισχυρισμοί της μητρότητας, οι οποίοι προκαλούν τόσο ακραία αντίδραση στις δύο τραγωδίες είναι κεντρικοί για τα κίνητρα των γυναικών σε όλη την τραγωδία¹¹⁴. Τα ζητήματα όμως που προκύπτουν για μελλοντική έρευνα τα οποία στην παρούσα μελέτη παρέμειναν αδιευκρίνιστα εξαιτίας του περιορισμένου χρόνου κι έκτασης, είναι τα εξής: Πώς μπορεί να αποδειχθεί πιο μεθοδικά πως η Μήδεια είναι όντως καταθλιπτική, πράγμα το οποίο την οδήγησε πιο εύκολα στην παιδοκτονία; Επίσης, πώς μπορούμε να αποδείξουμε πιο αναλυτικά πως οι τραγωδίες δεν αποτελούν φεμινιστικό μανιφέστο αλλά έκφραση των καθημερινών παθών ενός ανθρώπου; Τέλος, πώς η σημερινή γυναίκα μπορεί να ακροβατεί μεταξύ της Μήδειας και της Εκάβης; Σε γενικά πλαίσια θεωρώ πως η παρούσα μελέτη αποκτά ενδιαφέρον γιατί αποκωδικοποιεί τους γυναικίους χαρακτήρες από μια άλλη οπτική γωνία, από την πλευρά της μητρότητας. Κατά κάποιο τρόπο η έρευνα ανατρέπει τα δεδομένα της προηγούμενης έρευνας αφού αγνοεί πλήρως την βαρβαρική καταγωγή των γυναικών και θέτει ως σύμβολο της ξένης μητρότητας το παρελθόν της Μήδειας και της Εκάβης: δηλαδή με απλά λόγια, δεν είναι ξένες από καταγωγή, αλλά ξένες ως δυναμικές μητέρες οι οποίες κατέχουν το ιδιόμορφο πρόσωπο της μητρότητας απέναντι στους αρσενικούς εξουσιαστές. Η ανάγνωση των πηγών διαβάστηκε λοιπόν από μια άλλη οπτική, φέρνοντας στην επιφάνεια υποβόσκουσες δυνάμεις που αγνοήθηκαν στο παρελθόν. Εύχομαι στο μέλλον, να γίνει μια πιο εκτενής έρευνα των δύο πρωταγωνιστριών υπό το πρίσμα του φεμινισμού και της μητρότητας. Γιατί η μητέρα είναι ένα ον που αλλάζει μετά τη γέννηση των παιδιών της, είτε θετικά, είτε αρνητικά. Η γέννηση μιας καινούριας ζωής μεταμορφώνει την τραγική μητέρα.

114 Βλ. Murnaghan (2005) 237.

Βιβλιογραφία

Κείμενα

Ευριπίδης, *Μήδεια*, εισαγ. μτφρ. σχολ. Γ. Χειμωνάς. Αθήνα: Καστανιώτης, 1990.

Ευριπίδης, *Μήδεια*, εισαγ. D. L. Page, μτφρ. Γ. Γιατρομανωλάκης. Αθήνα: Καρδαμίτσα, 2013.

Ευριπίδης, *Μήδεια*, εισαγ. μτφρ. Κ. Τοπούζης. Αθήνα: Επικαιρότητα, 1997.

Ευριπίδης, *Εκάβη*, εισαγ. σχολ. Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, μτφρ. Τ. Ρούσσο. Αθήνα: Επικαιρότητα, 1997.

Δευτερεύουσα βιβλιογραφία

" Άδηλος συγγραφέας ".(19 Ιουνίου 2012). «Η ανάλυση μιας σύγχρονης Μήδειας και το σύνδρομό της». Ιστοσελίδα Πατέρας-Μπαμπάς. Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 9 /8/2017 < <http://greekdad.blogspot.com.cy/2012/11/h.html> >

Αλεξοπούλου, Χ. 2000. *Γυναικεία δράση στον Ευριπίδη. Εκδίκηση και επιβολή: Μήδεια, Ιππόλυτος, Εκάβη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Αναστασιάδου, Δ. 1999. *Η διαχρονική πορεία της Μήδειας του Ευριπίδη*. Μεταπτυχιακή Εργασία (διατριβή). Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.< <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/11379#page/1/mode/2up>> Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 9 /8/2017.

Αριστοτέλης, *Περί Ποιητικής*, εισαγ. Ι. Συκούρη, μτφρ. Σ. Μενάρδου. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Ι.Δ. Κολλάρου και Σιας Α.Ε. 2011².

Αριστοτέλης, *Πολιτικά κείμενα*, μτφρ. Σ. Ιβάνα. Αθήνα: Αργοναύτης. 2014.

Γεωργίου, Μ. (27 Οκτωβρίου 2010). «Η Τζούλια Κρίστεβα και το μητρικό πάθος». Ιστοσελίδα Triton. Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 9 /8/2017 < <https://marthageorgiou.wordpress.com> >

Γεωργουσόπουλος, Κ. 2007³. *Κλειδιά και κώδικες θεάτρου, Αρχαίο δράμα*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Ι.Δ. Κολλάρου και Σιας Α.Ε.

Δημητριάδου, Μ. (19 Απριλίου 2008). «Φεμινισμός και εκτρώσεις.» Ιστοσελίδα Αγάπη, Πίστη, Ελπίδα. Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 10 /11/2017. < <http://agapi-pisti-elpida.pblogs.gr/2008/04/feminismos-kai-ektrwseis.html> >

Δεληγιώργης, Κ. 2015. *6 γυναίκες που γοήτευσαν τον Ηρόδοτο*. Αθήνα: Ακακία.

Ζαμάρου, Ρ. 1991-1992. «Αντιστροφή και μεταβολή στη Μήδεια του Ευριπίδη», *περιοδικό Ελληνικά*, 42: 257-278.

Θουκυδίδης, *Περικλέους Επιτάφιος*, μτφρ. Η. Σ Σπυρόπουλος. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.

Καλαντζής, Δ. (27 Ιουνίου 2017). «Συνέντευξη: Ο Δημήτρης Καραντζάς μιλά για τη δική του... Μήδεια». Ιστοσελίδα tospirito.net. Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 9 /8/2017 <<http://tospirito.net/theater/people/30377>>

Καραντζάς, Β. (5 Οκτωβρίου 2013). «Η παρουσίαση των παιδιών στη Μήδεια του Ευριπίδη». Ιστοσελίδα ελληνικός πολιτισμός. Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 9 /8/2017 < http://elp-eap.blogspot.com.cy/2012/08/blog-post_17.html >

Κατούντα Σ. (3 Μαρτίου 2007). «Από τη μητρική αγάπη στην παιδοκτονία». Ιστοσελίδα ejournals. Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 10 /8/2017 <<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/sygkrisi/article/viewFile/10289/10401.pdf>>

Κουρέτας Δ. 1930. *Αι ψυχώσεις εις την λογοτεχνίαν*. Αθήνα: Παπανικολάου.

Μπαζίλης, Γ. 2001². *Αισχύλος, Σοφοκλής και Ευριπίδης*. Αθήνα: Γωργιάδης.

Μπακιρτζόγλου Σ.(11 Δεκεμβρίου 2010). « Η παιδοφόνος Μήδεια: το φαινόμενο μιας διαχρονίας. Ψυχαναλυτική και Θεατρολογική προσέγγιση». Πρόγραμμα εκπαιδευτικών Σεμιναρίων «ΕΠΕΚΕΙΝΑ», Αθήνα.

Μπουντούρης Β. 1990. *Η άλλη Μήδεια*. Αθήνα: Γκοβόστη.

Μώρου, Α. (Άδηλη ημερομηνία). «Η Μήδεια-Μήτις: Ο Κύκλος και ο μαγνητισμός του κέντρου». Ηλεκτρονικό Περιοδικό Αρχαιολογία. Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 10/11/2017.<<http://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/07/49-11.pdf>>

Μπακιρτζόγλου, Σ. (19 Μαΐου 2014). «Η παιδοφόρος Μήδεια τότε και τώρα». Ιστοσελίδα Ψυχογραφήματα . Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 9 /8/2017 <<http://psychografimata.com/19784/i-pedofonos-midia-tote-ke-tora/>>

Ξενοφών, *Οικονομικό*, επιμ. Δ. Λυπουρλής, μτφρ. Ε. Τουφεξή Δημητριάδου. Αθήνα: Ζήτηρος.2007.

Οικονόμου, Α. 2006-7. *Σημασίες του θέματος του λόγου στη Μήδεια του Ευριπίδη*. Μεταπτυχιακή Εργασία (μάστερ). Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα.<<http://nemertes.lis.upatras.gr/jspui/bitstream/10889/640/1/Oikonomou-Mideia.pdf>>
>Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 8 /8/2017

Πανουτσοπούλου, Π. και Κοσσυφολόγου Α. (Άδηλη χρονιά). «Μητρότητα: Κοινωνικό καθήκον, φυσική υποχρέωση ή επιλογή;» Ιστοσελίδα iskra. Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης:10/11/2017.<http://archive.iskra.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=3232:-l-r-lr-&catid=94:gynaika&Itemid=277#ixzz1KpBYJhgN>

Παπαθανασίου, Α .2010α. *Ευριπίδη Μήδεια, Με τα μάτια μιας ηθοποιού*. Αθήνα: University Studio Press.

Παπαθανασίου, Α .2010β. *Γυναικείες μορφές της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Νέδα/μελέτη.

Πετρίδης, Α.Κ. (26 Φεβρουαρίου 2012α). «Για τη Μήδεια του Ευριπίδη(2): Δομική συμμετρία».Ιστοσελίδα Λωτοφάγοι. Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 10 /11/2017. <https://antonispetrides.wordpress.com/2012/02/26/medea_2/
<http://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/07/49-11.pdf>>

Πετρίδης, Α.Κ. (26 Ιανουαρίου 2012β). « Για τη 'Μήδεια' του Ευριπίδη: αμφίσημη Μήδεια, αμφίθυμοι θεατές». Ιστοσελίδα Λωτοφάγοι. Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης:10/11/2015.<https://antonispetrides.wordpress.com/2012/01/26/medea_1_ambiguity/>

Πετρίδης, Α.Κ. (26 Φεβρουαρίου 2012γ). «Για τη Μήδεια του Ευριπίδη(2): Δομική συμμετρία». Ιστοσελίδα Λωτοφάγοι. Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 10 /11/2015. <https://antonispetrides.wordpress.com/2012/02/26/medea_2/ >

Πετρίδης, Α.Κ. (2 Απριλίου 2012δ). «Ο 'δόλιος' Ευριπίδης της Μήδειας». Ιστοσελίδα Λωτοφάγοι. Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 10/11/2015. <<https://antonispetrides.wordpress.com/2012/04/02/dolios/> >

Πετρίδης, Α.Κ. (12 Ιανουαρίου 2013). «Ο Ευριπίδης, η τραγωδία, και οι Σπουδές Φύλου». Ιστοσελίδα Λωτοφάγοι. Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 10 /8/2017. <https://antonispetrides.wordpress.com/2013/01/12/euripides_gender/ >

Πετρίδης, Α.Κ. (11 Ιανουαρίου 2014α). « Για την “Εκάβη” του Ευριπίδη: (1) Η δομή, τα πρόσωπα, ο χρόνος, ο χώρος». Ιστοσελίδα Λωτοφάγοι. Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 10/8/2017. <https://antonispetrides.wordpress.com/2014/01/11/euripides_hecuba_1/ >

Πετρίδης, Α.Κ. (12 Ιανουαρίου 2014β). «Για την “Εκάβη” του Ευριπίδη: (2) Φόνος, θυσία, εκδίκηση». Ιστοσελίδα Λωτοφάγοι. Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 10 /8/2017. <https://antonispetrides.wordpress.com/2014/01/12/euripides_hecuba_2/ >

Πετρίδης, Α.Κ. (11 Ιανουαρίου 2014γ). « Για την “Εκάβη” του Ευριπίδη: (1) Η δομή, τα πρόσωπα, ο χρόνος, ο χώρος». Ιστοσελίδα Λωτοφάγοι. Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 10 /8/2017. <https://antonispetrides.wordpress.com/2014/01/11/euripides_hecuba_1/ >

Πετρίδης, Α.Κ. (12 Ιανουαρίου 2014δ). «Για την “Εκάβη” του Ευριπίδη: (2) Φόνος, θυσία, εκδίκηση». Ιστοσελίδα Λωτοφάγοι. Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 10 /8/2017. <https://antonispetrides.wordpress.com/2014/01/12/euripides_hecuba_2/ >

Ρεμούνδος, Α. (Αδηλη χρονολογία). «Η Μήδεια είναι η πιο τολμηρή αφήγηση του έρωτα». Ιστοσελίδα vakxikon.gr. Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 9 /8/2017 <<https://www.vakxikon.gr>>

Ράπτη, Γ.(23 Οκτωβρίου 2010). «Το πάθος της Τζούλιας». Ιστοσελίδα Protagon. Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 9/8/2017<
<http://www.protagon.gr/apopseis/blogs/to-pathos-tis-tzoulia-3762000000> >

Χατζημαυρουδή, Ρ. 2006. «Φίλη τοις φίλοις -έχθρα τοις έχθροις. Η περίπτωση της Μήδειας στο ομώνυμο δράμα». *Ελληνικά* 56, σελ. 362-378.

Χρυσικού, Χ. 2011. *Οι αγώνες λόγων στις τραγωδίες Εκάβη και Τρωάδες του Ευριπίδη*. Μεταπτυχιακή Εργασία (διατριβή). Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα.<
http://nemertes.lis.upatras.gr/jspui/bitstream/10889/5029/3/Nimertis_Chrysikou.pdf>

Allan, W .2008² . *Euripides: Medea*. London: Duckworth Companions to Greek and Roman tragedy.

Badinter, E. 2005. *Σε λάθος δρόμο: Οι αντιφάσεις: Οι οπισθοχωρήσεις: Το μέλλον*, μτφρ. Ε. Τσερεζόλε. Αθήνα: Καστανιώτης.

Blondell, R. 1999. «Medea», στο: D .M. Halperin (επιμ.), *Women on the edge, Four plays by Euripides*. London: Routledge. σελ.147-217.

Bongie, E. B. 1977. «Heroic Elements in the Medea of Euripides». *Transactions of the American Philological Association* 107: 27-56.

Braconnier, A. (1 Μαΐου 2014). «Η μάνα πίσω από το αρσενικό». Ιστοσελίδα Ψυχολόγος. Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 9 /8/2017 < http://www.psychologos.com.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=194:i-mana-viso-aro-to-arseniko&catid=103:arthro-tou-mina&Itemid=108>

Burnett, A. 1973. «Medea and the Tragedy of Revenge». *Classical Philology* 68.1:1-24.

Butler, J. 2009. *Αναταραχή φύλου, Φεμινισμός και η ανατροπή της ταυτότητας*, εισαγ. Β. Καντσά, μτφρ. Γ. Καραμπέλας, επιμ. Χ. Σπυροπούλου. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Cawthorn, K. 2008. *Becoming Female: The Male body in Greek Tragedy*. London: Bloomsbury.

Collits, T. 2000. «Intimations of Feminism in Ancient Athens: Euripides' Medea.» *Sydney Studies in English* 26.1:1-21.

De Beauvoir, S .2008. *Το δεύτερο φύλο*, μτφρ. Τ. Κωνσταντίνου. Αθήνα: Μεταίχμιο.

De Beauvoir , S. 1990² . *Women in Greek Tragedy: An Anthropological Approach*. Oslo : Norwegian University Press.

De Romilly, J .1997². *Αρχαία ελληνική τραγωδία*, μτφρ. Μ . Καρδαμίτσα-Ψυχογιού. Αθήνα: Ινστιτούτο του βιβλίου-Α.Καρδαμίτσα.

Easterling , P.E. & Knox, B.M.W. (επιμ.). 2003⁶. *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, μτφρ. Ν. Κονομή, Χρ. Γρίμπα και Μ. Κονομή, επιμ. Α. Στεφανή. Αθήνα: Παπαδήμα.

Easterling P. E. 2007. *Οδηγός για την αρχαία ελληνική τραγωδία*, μτφρ. Λ. Ρόζη , Κ. Βαλάκας. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Foley, H. P. 2003³. *Female acts in Greek Tragedy*. Princeton: Princeton University Press.

Freud, S. 2005. *Μεταψυχολογικά κείμενα του 1915*, μτφρ. Λ. Αναγνώστου. Αθήνα: Επίκουρος.

Freud, S. 2008. *Το εγώ και το αυτό*, εισαγ. Θ. Χατζόπουλος, μτφρ. Δ. Παναγιωτοπούλου. Αθήνα: Πλέθρον.

Given, J. 2008. «Constructions of Motherhood in Euripides' Medea», στο Σ. Κωνσταντινίδης (επιμ.), *Text and Presentation 2008*. North Carolina and London: Mc Farland & Company, Inc. Publishers.

Goldhill, S. 2007. «Η γλώσσα της τραγωδίας: ρητορική και επικοινωνία», στο: P.E. Easterling (επιμ.), *Οδηγός για την αρχαία ελληνική τραγωδία. Απο το πανεπιστήμιο του Καίμπριτζ*, μτφρ. επιμ. Λ. Ρόζη και Κ. Βαλάκας. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, σελ. 189-224.

Goward, B. 2002. *Αφήγηση και Τραγωδία Αφηγηματικές Τεχνικές στον Αισχύλο, τον Σοφοκλή και τον Ευριπίδη*, μτφρ. Ν .Π. Μπεζαντάκος. Αθήνα: Ινστιτούτο του Βιβλίου-Α. Καρδαμίτσα.

Green, M.F (18 Ιανουαρίου 2016). «Έκτρωση: Δικαιώματα και σφάλματα των γυναικών.» Ιστοσελίδα Ομάδα γυναικών Αγάζηλος . Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 9 /8/2017 < <http://www.abortio.n.agazilos.org/fem-green.htm> >

Henrichs, A. 2000. «Drama and dromena: Bloodshed, Violence and Sacrificial Metaphor in Euripides.» *HSCP* 100:173-188.

Jung, C. G. 2010. *Η ψυχολογία του ασυνείδητου*, επιμ. Γ. Έλενα, μτφρ. Ε. Ματθιοπούλου. Αθήνα: Ιαμβλιχός.

Kitto, H.D.F. 2010. *Αρχαία Ελληνική Τραγωδία*, μτφρ. Λ. Ζενάκος. Αθήνα: Παπαδήμα.

Klein, M. 1984³. *The Psycho-Analysis of Children*, μτφρ. Α. Strachey, επιμ. Η. Α. Thorne. London: The Free Press.

Knox, B.M.W.1977. «The Medea of Euripides.» *YCS* 25, σελ.193-225.

Κnox, B.M.W. 2008⁷. «Ευριπίδης», στο: P.E. Easterling & B.M.W Knox (επιμ.), *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας* , μτφρ. Ν. Κονομή, Χρ.Γρίμπα και Μ. Κονομή, επιμ. Α. Στεφανή. Αθήνα: Παπαδήμα, σελ.420-451.

Kovacs, D. 1993. «Zeus in Euripides' Medea». *The American Journal of Philology* 114.1:45-70.

Legras, B. 2005. *Πολιτισμός και εκπαίδευση στον αρχαίο ελληνικό κόσμο*, εισαγ. Σ. Ρασής, μτφρ. Γαλλικό Ινστιτούτο των Αθηνών. Αθήνα: Κριτική.

Lesky, A. 1989. Η τραγική ποίηση των αρχαίων Ελλήνων, 2^{ος} τόμος, μτφρ. Ν. Χουρμουζιάδης .Αθήνα: ΜΙΕΤ.

Lesky, A. 2011. *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας*, μτφρ. Α. Τσοπανάκης. Αθήνα: Κυριακίδη ΑΦΟΙ.

Loraux , N. 2002 . *The Mourning Voice: An Essay on Greek Tragedy* , μτφρ. Ε. Trapnell Rawlings. New York: Cornell University Press .

Lush, B.2014. «Combat Trauma and Psychological injury in Euripides' Medea». *Helios* 41.1:25-57.

Mc Donald, M. 2007. «Rhetoric and tragedy: Weapons of mass persuasion», στο I. Worthington (επιμ.), *A Companion to Greek Rhetoric* .Oxford : Wiley Blackwell, σελ. 473-488.

Mackay, M. & Allan, A. L. 2014. «Felicide in Euripides' Medea:A Biopoetic Approach». *Helios* 41.1:59-86.

Mastrorarde, D.J. 2012⁴. *Ευριπίδου Μήδεια*, μτφρ. Δ. Γιωτοπούλου, επιμ. Μ. Χριστόπουλος. Αθήνα: Πατάκη.

Meridor, R. 1978. «Hecuba's Revenge Some Observations on Euripides' Hecuba». *The American Journal of Philology* 99.1:28-35.

Mosse, C. 1991. *Η γυναίκα στην αρχαία Ελλάδα*, μτφρ. Α. Δ Στεφανής. Αθήνα: Παπαδήμα.

Murnaghan, S. 2005. «Women in Greek Tragedy», στο: Bushnell R. (επιμ.), *A companion to Tragedy*. Oxford: Blackwell.

Ngozi A. C. 2017. *Ας είμαστε όλοι φεμινιστές*, μτφρ. Μ. Ξυλούρη. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Nietzsche, F. 2010³. *Χαρούμενη επιστήμη*, μτφρ. Σ. Ζήσης. Αθήνα: Πανοπτικόν.

Powell, A. 2001². *Euripides, Women and Sexuality*. London: Routledge.

Pucci, P. 1980. *The Violence of Pity in Euripides, 'Medea'*. New York: Cornell University Press.

Rabinowitz N, S. 2011. Male Medea . *Helios* 38.2:149-164.

Rabinowitz N, S. 2013. «Women as subject and object of the Gaze in Tragedy». *Helios* 40.1-2:195-221.

Reed, E. 2003³. *Προβλήματα της πάλης για την απελευθέρωση της γυναίκας*, μτφρ. Μ. Μιχαηλίδης και Ν. Τερλεξή. Αθήνα: Διεθνές Βήμα.

Segal, C. 1990. «Violence and the Other: Greek, Female, and Barbarian in Euripides' Hecuba». *Transactions of the American Philological Association* 120:109-131.

Segal, C. 1996. «Euripides' "Medea": Vengeance, Reversal and Closure». *Pallas* 45:15-44

Turkeltaub, D.2017. «Hecuba», στο: L. K. McClure (επιμ.), *A companion to Euripides*. London: Wiley Blackwell.

Welman, T. 2013. *The feminine Other in Euripides' Hecuba: exploring tensions in the masculine classical polis*. Dissertation (degree). Stellenbosch University, Stellenbosch.<file:///C:/Users/Stella/Downloads/welman_feminine_2013%20(1).pdf>
Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 8 /8/2017.

Zeitlin, F.I .1996. *Playing the other: Gender and Society in Classical Greek Literature*. Chicago: University of Chicago Press.

Οπτικοακουστικό υλικό

Εκπομπή ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ . *Ο γάμος στην αρχαία Ελλάδα*. Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 9 /11/2017. < <https://www.youtube.com/watch?v=uewigh3R3uk> >

Εκπομπή ΕΞ-ΙΣΤΟΡΩ. *Οι γυναίκες στην αρχαία Ελλάδα*. Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 10 /11/2017. < https://www.youtube.com/watch?v=TWQxgHuCU_c >

Εκπομπή ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΟ. *Η αναβίωση του Αρχαίου Δράματος - Τραγικές Ηρωίδες. Ομιλία του Γ. Χειμωνά*. Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης: 11 /11/2017. < <https://www.youtube.com/watch?v=8ZhlLmPLDTw>>